

HRVATSKI PLANINAR

110 GODINA
100 GODIŠTA

ČASOPIS HRVATSKOG
PLANINARSKOG SAVEZA

RUJAN
2008

9

IMPRESSUM

»HRVATSKI PLANINAR« – ČASOPIS HRVATSKOG PLANINARSKOG SAVEZA »CROATIAN MOUNTAINEER« – JOURNAL OF THE CROATIAN MOUNTAINEERING ASSOCIATION

ČASOPIS »HRVATSKI PLANINAR« izlazi u 11 brojeva godišnje (za srpanj i kolovoz kao dvobroj). Prvi broj izšao je 1. lipnja 1898. Časopis je od 1949. do 1991. godine izlazio pod imenom »Naše planine«.

PRETPLATA za 2008. godinu iznosi **140 kuna** (za inozemstvo 35 eura). Preplata se uplaćuje na žiro-račun Hrvatskog planinarskog saveza **2360000-1101495742**, pri čemu na uplatnici, u rubrici »Poziv na broj«, mora biti upisan **Vaš preplatnički broj**. Preplata za inozemstvo uplaćuje se na račun **SWIFT-ZABA-HR XX 25731-3253236**, također uz poziv na preplatnički broj.

VAŠ PRETPLATNIČKI BROJ (1)

otisnut je uz Vašu adresu, koja je naliđeljena na omotnici za slanje časopisa. Nakon uplate, uz adresu ćete moći vidjeti znaku o obavljenoj uplati. Tako možete provjeriti je li Vaša uplata za tekuću godinu uredno primljena i evidentirana u HPS-u (2).

NOVI PRETPLATNICI, odnosno zainteresirani za preplatu na časopis »Hrvatski planinar«, trebaju se telefonom, e-mailom ili pismom javiti Hrvatskom planinarskom savezu. Za nekoliko dana poštom će primiti uplatnicu i brojeve koji su izašli od početka godine, a zatim će, nakon uplate, svaki mjesec na svoju adresu redovno primati svoj primjerak časopisa.

CIJENA POJEDINAČNOG PRIMJERKA je **15 kuna** (+ poštarina).

CJENIK OGLAŠAVANJA šaljemo zainteresiranim na zahtjev.

SURADNJA: Prilozi se mogu slati posredstvom e-maila ili poštom. Krajnji rok za primitak priloga je deseti dan prethodnoga mjeseca (20 dana prije izlaska broja). **Uredništvo zadržava pravo kraćenja i uredničke obrade tekstova**, posebno dužih priloga. **Prednost** imaju prilozi sa zanimljivim temama koji su popraćeni boljim i većim izborom ilustracija. Slike se mogu slati poštom ili u digitalnom formatu (e-mailom, na CD-u ili DVD-u, ali ne unutar Word dokumenta!). Podrobnejne upute nalaze se na web-stranici časopisa.

STAVOVI I MIŠLJENJA izneseni u časopisu nisu nužno stajališta Hrvatskog planinarskog saveza i Uredničkog odbora.

WEB-STRANICA ČASOPISA:

www.plsavez.hr/HP

NAKLADNIK

Hrvatski planinarski savez
Kozarčeva 22, 10000 Zagreb

PRETPLATA I INFORMACIJE

Ured Hrvatskog planinarskog saveza
tel. 01/48-23-624
tel./fax 01/48-24-142
e-mail: hps@plsavez.hr
<http://www.plsavez.hr>

UREDNIŠTVO

E-mail adresa za zaprimanje članaka:
hrvatski.planinar@plsavez.hr

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Alan Čaplar
Palmotićeva 27, 10000 Zagreb
e-mail: caplar@plsavez.hr
mob.: 091/51-41-740
tel.: 01/48-17-314

UREDNIČKI ODBOR

Damir Bajs
Darko Berljak
Vlado Božić
Faruk Islamović
Goran Gabrić
prof. dr. Darko Grundler
Branko Meštrić
Krunoslav Milas
prof. dr. Željko Poljak
Vanja Radovanović
Robert Smolec

LEKTURA I KOREKTURA

Željko Poljak
Robert Smolec
Radovan Milčić
Goran Gabrić

GRAFIČKA PRIPREMA

Alan Čaplar

TISAK

Ekološki glasnik, Donja Lomnica

ISSN 0354-0650

HRVATSKI PLANINAR

Godište
Volume

100

Broj
Number

9

Rujan - September 2008

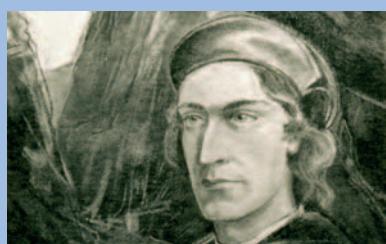
398 Sherpe - kraljevi visina

405 Snjegovi Visokog Atlasa

415 Medvednica: Tri crtice,
Leustek, Ponikve

426 Prije 500 godina rodio se Petar Zoranić

TEMA BROJA

Sherpe na hrvatskim himalajskim ekspedicijama

SADRŽAJ

Sherpe - kraljevi visina	398
Darko Berljak	
Snjegovi Visokog Atlasa	405
Milan Rajšić	
Tri crtice s Medvednice	412
Vladimir Jagarić	
Inozemne planine	416
Zagrebačka gora i gradski šumar Albin Leustek	418
Zaštiti Ponikve!	421
Faruk Islamović	
Novosti s Medvednice	424
Željko Poljak	
Prije 500 godina rodio se Petar Zoranić.....	426
Željko Poljak	
Planinarski putovi	428
In memoriam: Jerko Kirigin, Branko Jozic.....	430
Planinarski tisak	431
Gorsko spašavanje	432
Vijesti	435
Kalendar akcija	436

SLIKA NA NASLOVNICI

**Vidik s Kize prema Ljubičkom
brdu i vrhovima južnog Velebita**
foto: Alan Čaplar

Sherpe - kraljevi visina

Darko Berljak, Zagreb

U skoro ču krenuti na svoje trideseto putovanje u Himalaju. Osim na jednom, na svim dosadašnjima bio sam vođa, bile to alpinističke ekspedicije ili samo trekture. U tom poduzeću popisu nakupilo se zvučnih imena planina: Mont Everest (tri puta), Annapurna I i Cho Oyu (po dva puta), Shishapangma, Manaslu i Lhotse (sve osamstisnači), Ama Dalam, Ngojumba Kang, Annapurna IV, ali i lijepih trekkinga po Nepalu i cijelom Tibetu. Na tim pohodima sudjelovalo je više od 300 ljudi, većinom iz Hrvatske, ali i Slovenije, BiH, Austrije, Njemačke, Francuske, Švicarske, Perua i SAD-a. Oni koji to prate ne jednom su

zapazili, a što smatram da je puno važnije od postignutoga, da nikada nitko nije poginuo, pa čak ni zadobio neku ozbiljniju posljedicu po svoje zdravlje.

Iako sam mnogo puta to isticao, manje se zna i pamti da je u svemu tome sudjelovalo i sedamdesetak ljudi iz još jedne države, koji su iz tih uspona izlazili također neozlijedjeni, iako su od ostalih penjača bili više izloženi svim opasnostima visokih planina. Odmah treba dodati i ono najbitnije - bez njihove pomoći teško da bi se ostvarili ciljevi tih ekspedicija. Međutim, ta činjenica ne odnosi se samo na gore navedene, već i na gotovo sve alpinističke

Pangboche – možda najslikovitije planinsko mjesto na svijetu

Sherpa u strmini

ekspedicije u povijesti Himalaje. Ti ljudi su neprikošnoveni vladari visokih planina, zapravo jedini pravi Himalajci na našem planetu - Sherpe iz Nepala.

Osim njih sedamdeset koji su svoj kruh zarađivali na mojim ekspedicijama i trekking turama, više kroz jedan prijateljski i partnerski nego komercijalni odnos, upoznao sam ih još na stotine i mnoge od njih, a mislim da tako i oni osjećaju, smatram svojim velikim prijateljima.

Danas na svijetu živi oko 150.000 Sherpa, većinom u Nepalu, ali ima ih nešto u SAD-u, Kanadi, Australiji i nekim europskim državama. Ukupno ih ima otprilike koliko i ljudi u nekoj zagrebačkoj općini, no za taj malobrojni narod zna cijeli svijet. Tko su Sherpe i kako su se baš oni našli ispod najviših planina na svijetu?

Narod iz srca Himalaje

Bilo je to jako zanimljivih pet desetljeća ljudske povijesti. Bartolomeo Diaz doproje do Rta Dobre nade, nešto kasnije Kolumbo se iskrcao na San Salvador čvrsto uvjeren da je to

Indija, da bi nakon toga na drugoj strani svijeta pravi put do te zemlje pronašao Vasco da Gama Amerigo Vespući i shvatio da se na zapadu zapravo nalazi jedan novi i velik kontinent, Magellan se spremao oploviti cijeli svijet, Leonardo da Vinci stvarao je padobrane, leteće strojeve i crtao Mona Lisu, a Michelangelo klesao Davida i oslikao baziliku Sv. Petra, dok je Nikola Kopernik bez pardona našu voljenu Zemlju izbacio iz središta svemira. Kod nas se rodio Marin Držić, a Petar Zoranić spjevao je »Planine«.

To je sažetak onog što prosječan poznavatelj zapadne kulture zna o razdoblju između 1480. do 1533. godine kada su se daleko na istoku za našu priču zbivali presudni događaji. Negdje na današnjoj granici Tibeta i Sechuana, u pokrajini Kham, živjelo je malo i bezimeno pleme, kao i sva ostala rijetko raspoređena po najvišoj visoravni na svijetu. Nitko ne zna što je bio uzrok - glad, neki neprijatelj ili težak život u tom negostoljubivom krajoliku - da su se odlučili odseliti. Dio plemena pod vodstvom tadašnjeg poglavice Sangye Paljora otišao je u područje središnjeg Tibeta, smjestio se privremeno negdje između Lhase i Butana, a za to putovanje trebalo im je deset godina. Valjda im se svidjelo, poslali su glasnika i negdje do kraja 15. stoljeća ostali su im se pridružili u novom staništu.

Sljedeće desetljeće trebalo im je da se za još nekoliko stotina kilometara približe sjevernim

Sherpe Rinji, Dawa i Pasang u kuhinji

Usponi na najviše vrhove Himalaje nezamislivi su bez pomoći malobrojnog, ali po mnogočemu jedinstvenog planinskog naroda. Ti ljudi su neprikosnoveni vladari visokih planina, zapravo jedini pravi Himalajci na našem planetu - Sherpe iz Nepala

padinama Himalaje i nasele u okolici današnjeg mjeseta Tingrija. Već u to vrijeme ponekad su prelazili himalajski planinski lanac i lovili na njegovim južnim pobočjima. Manja skupina u dvadesetim godinama 16. stoljeća sagradila je i prvu nastambu na drugoj strani Himalaje, na mjestu današnjeg sela Pangbochea (3860 m). Inače, to mjesto sigurno ima najplaninski krajolik na svijetu: iznad njega nadvija se fotogeničan Ama Dablam kao divovska glava šećera, a cijeli istočni obzor zatvara 7000 metara visok zid Nuptsea s Lhotseom na lijevoj strani i vršna piramida Everesta koja proviruje iz te najveće kamene prepreke na svijetu. I konačno, 1533. godine cijelo je pleme, koje je tada vodio Dujom Dorje, a pretpostavlja se da ih bilo najviše 50 (!), prešlo je ispod Cho Oyu sedlo Nangpa La (5700 m) i nastanilo se u pokrajini Khumbu u Nepalu. Prvo stalno naselje bilo je u Phortseu, čija prelijepa prirodna terasa na kojoj je sagradeno i danas zadržava svakog prolaznika na križanju dolina prema Everestu i Cho Oyuu. Nepalci, s kojima su se ti Tibetanci počeli susretati, pitali su ih

odakle su došli; oni su odgovarali: »Shar« (istok), tome se dodalo »Pa« (čovjek) i, malo pomalo, to se pretvorilo u »Sherpa« (ljudi s istoka). Sljedećih 300 godina proširili su se na jug (pokrajina Solu), na zapad (Rolvaling) i na jugoistok (u indijski Darjeeling).

To posljednje putovanje, koje se dogodilo tek početkom 20. stoljeća, odredilo im je daljnju sudbinu po kojoj su postali poznati diljem svijeta. Zapadna civilizacija uopće nije znala za njih, jer je Nepal bila kraljevina strogo zatvorena za strance. No Indija nije bila zatvorena, i 1907. u Darjeeling je doputovao engleski liječnik A. M. Kellas koji se prvi susreo sa Sherpama, pratio njihov način života i uskoro shvatio da su izuzetno prilagođeni na tjelesne napore na velikim visinama. Danas se zna da je život Sherpa, generacijama na velikim visinama, utjecao na njihove gene tako da njihovi organizmi imaju mnogo manje teškoća na velikim visinama od nas ostalih. Kellas ih je zaposlio kao nosače na svojim znanstvenim putovanjima po Indiji i Tibetu i preporučio prvim alpinističkim ekspedicijama u Himalaji. Od one prve izvidničke 1921. godine na Mount Everest, Sherpe su već 87 godina obvezni sudionici svih ekspedicija ne samo u Nepalu i Tibetu, već i Indiji i Pakistanu. Bilo kao visinski nosači, penjači, ravnopravni partneri, sirdari, kuhari ili njihovi pomoćnici - nezamisliva je ekspedicija bez Sherpa. Svjetsku slavu donio im je Tenzing Norgay Sherpa koji je zajedno s Edmundom Hillaryem 1953. godine prvi došao na vrh Mount Everest (8850 m), najvišu čvrstu točku na Zemlji.

Krajem pedesetih godina u kinu sam gledao Huntovu »Pobjedu nad Everestom«, a poslije o Sherpama čitao u mnogim knjigama o Himalaji. Zamišljao sam kako bi bilo lijepo jednoga dana vidjeti Himalaju, ali i upoznati ljude čija je ona domovina. Imao sam sreću da su mi se obje želje ostvarile.

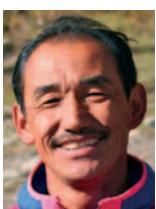
Sherpe se pripremaju za uspon

Sherpe, moji prijatelji

Pemba Lama Sherpa (Jumbesi, 1955. -). Prvi Sherpa s kojim sam se susreo, ali i suradivao, jer je bio sirdar na našoj ekspediciji na Annapurnu IV 1982. godine. Potvrdio je sve nevjerojatne priče o Sherpama i visini. S tog vrha (7525 m) u jednoj ludoj jurnjavi koju smo uplašeno gledali dalekozorom, jer radio stаницe po običaju nisu radile, za samo pet sati prešao je oko 10 km teškog planinskog terena i spustio se 2725 visinskih metara u Bazni logor, a izgledao je kao da se vratio sa šetnje po Maksimiru. Na minus pet stupnjeva i po snježnoj mećavi oprao je kosu, a uskoro smo i saznali zašto je tako jurio. Cijelu je noć kartao s kuhanicom.

Tashi Tenzing Sherpa (Khumjung, 1960. -), najbolji tečajac u mojoj skupini na školi za himalajske penjače u Manangu 1984. godine. zajedno smo isplanirali, a troje mojih prijatelja izvelo je prvenstveni uspon (još i danas neponovljen) u južnoj stijeni Ama Dablamu 1986. s najmanjom ekspedicijom od svih koje sam vodio. Od Khumjunga gdje je Tashi živio do Ama Dablamu je jedan dan hoda i da nije bilo njegovih jakova, koji samo što nisu znali i absailati, nikada ne bismo imali snage postaviti ključan logor ispod same stijene, što nam je omogućilo napraviti uspon u vremenski jedina dva idealna dana. Susreli smo se mnogo puta na raznim stazama po Nepalu. Danas ima svoj »Himalayan Lodge« na najboljem mjestu u Khumjungu (pokraj Hillaryjeve škole) i rado odsjedam u njemu, pijemo chang (lokalno pivo), gledamo Ama Dablam i prisjećamo se lijepih vremena.

Tashi Jangbu Sherpa (Namche, 1959. -). Moj najbolji prijatelj među Sherpama, zajedno smo bili instruktori u školi u Manangu. Inače je inženjer cestogradnje, studij je završio u Norveškoj, no kući se vraćao preko Chamonixa i tamo je završio još i školu ENSA (Ecole Nationale de Ski et d'Alpinisme). Bio je vođa penjača japansko-kinesko-nepalske ekspedicije na tibetskoj stani Everesta 1988. kada je s vrha prvi puta u povijesti izведен izravni televizijski prijenos. Preko njegove agencije »Everest Trekking Ltd« (više o njoj na: <http://www.everesttrekking.net/aboutus.html>) organizirao sam sve svoje alpinističke ekspedicije od 1987.

do danas. Jedini je Sherpa koji je bio u Zagrebu (i to tri puta), govori sedam jezika, djelomično i hrvatski, a od 1999. do 2002. bio je predsjednik Nepalskog planinarskog saveza (danasa je dopredsjednik). Za dugogodišnju suradnju s hrvatskim alpinistima primio je Zlatni znak HPS-a.

Ang Phurba Sherpa (Beding, ne zna godinu rođenja, što je čest slučaj kod Sherpa, no misli da se to dogodilo između 1953. i 1955.). Bio je na vrhovima većine osamstisućnjaka u Nepalu uključujući Mount Everest s nepalske i tibetske strane. Ima dva sina koji su također već bili na vrhu Everesta. Bio je sirdar na našem usponu na Everstu 1989. po sjeverozapadnoj stijeni, a izuzetni odnosi koji su tada nastali, doveli su do toga da je neke od nas vodio kao svoje osobne prijatelje do svoga rodnog Bedinga u Rolwaling Himalu u vrijeme dok je ulaz za strance u to područje bio zabranjen.

Ang Rinji Sherpa (Taksindu, 1948. -). Sherpa koji je najviše puta bio na mojim ekspedicijama i trekinzima (više od deset puta), većinom kao kuhanac, ali i visinski nosač, pa i sirdar dok je bio mlađi. U nemogućim uvjetima pojedinih baznih logora znao je ispeći i tortu, ali ponekad i neka jela koje ni gavrani, kojih uvijek ima gdje i hrane, nisu željeli ni kljunom taknuti. No, ipak je alkemičar, jer osim riže, zna napraviti i vrhunski cušpajz od graha, ali i pizzu capriciosu na 5700 m. Najveća mu je mana da usprkos zabranama i prijetnjama u sva jela obvezno stavљa đumbir. Iako je već postao i djed, poznat je i po svojem zanimljivom brojčanom izražavanju kada ga se pita koliko ima djece: »Ten minus one« (10 - 1).

Kami Tsering Sherpa (Khumjung, 1962. -) sa svojih 28 godina već je bio izuzetan visinski nosač na našoj vrlo teškoj zimskoj ekspediciji na Annapurnu I 1990. g. Pripada novoj generaciji Sherpa koja se pojavila devedesetih godina, a kojima novac više nije bio jedini presudan motiv za sudjelovanje na ekspedicijama, već su zavoljeli izazove visina i penjanje na najviše vrhove. Kami se nakon toga popeo četiri puta zaredom na Mount Everest.

Lakhpa Gyaljen Sherpa (Pangboche, ni on ne zna točno datum rođenja -) bio nam je sirdar na ekspediciji na Annapurnu I, ali i na Shishapangmi '98.

Godinu dana poslije, na nekoj stranoj ekspediciji na Everest sa sjevera, od posljedica visinske bolesti pola tijela ostalo mu je paralizirano. Sreo sam ga zadnji puta u Pangbocheu 2006. godine, jedva je hodao i bio je bez ikakvih prihoda. Dao sam mu koliko sam imao novaca sa sobom, no nažalost u uvjetima u kojima živi bez stalne liječničke njegе, čekaju ga teški trenuci.

Babu Chhiri Sherpa (Taksindu, 1964. - 2001.) iz istog je sela i susjed našega kuhara Rinjija. Poslije Tenzinga Norgaya, Babu je bio najpoznatiji Sherpa. S navršenih 36 godina na vrhu Everesta bio je već deset puta i to svaki puta bez uporabe umjetnog kisika. Upoznali smo se 2000. godine kada je i postavio dva rekorda na Everestu: brzinski od Baze do vrha za 16 sati i 56 minuta. No, kada je tako dojurio na vrh, to mu nije bilo dosta. Postao je prvi i zasada jedini čovjek koji je na vrhu Everesta postavio šator i proveo, ne samo noć na 8850 m, već je tamo boravio gotovo 22 sata bez dodatnog kisika. Postao je nepalski heroj, no to ga nije promijenilo. Uvijek veseo, čak i malo bucmast, jer je volio dobro pojesti. Često je dolazio u naš hotel i kada sam pozvao sve članove ekspedicije Lhotse 2000 na ručak, Babu nam se pridružio. Otišli smo u jedan od najomtjenijih i vrlo skupih hotela u Kathmanduu, unaprijed sam platio oko 200 dolara »svjetski stol« za nas desetak (što je bila sitnica koliko je to društvo moglo pojesti), no usred jela pojавio se direktor hotela sa cijelom svitom. Gurnuo mi je u ruku neku lijepu omotnicu u kojoj je bilo mojih 200 dolara i deset minuta se ispričavao za, po njemu, užasnu grešku koju je napravio blagajnik uvezši novac od skupine u kojoj je bio njihov Babu. Rekao je da će hotel zauvijek pamtitи taj dan kada je Babu došao kod njih na ručak, morali smo se slikati sa svim osobljem. Naravno, Babu je bio u sredini i ta slika dandanas visi na vidnom mjestu u tom hotelu. Nažalost, godinu dana poslije, pokraj Logora 2 (6400 m), možda najbezazlenijem mjestu uspona na Everest, dok je slikao fotoaparatom, Babu se poskliznuo i pao 200 metara niže u ledenjačku pukotinu u kojoj ni uz višednevne napore nisu mogli pronaći njegovo tijelo.

tate, a jedan od njih bio je i prvi nepalski ženski uspon iz Tibeta na Everest. Napravila ga je Pemba Doma Sherpa i na jednoj od tih proslava sjedili smo satima jedno uz drugo u Rum Duddleu, najpoznatijem baru u gradu. Puno smo pričali o Himalaji i penjanju na najviše vrhove i zanimalo me kako to doživljavaju žene. Tko zna, možda su njena iskustva odlučila da sedam godina poslije u Himalaju povedem prvu hrvatsku žensku ekspediciju. Pemba Doma popela se sljedeće godine na Everest i s juga, vodila na vrh nepalsku žensku ekspediciju 2002., bila je i na vrhu Cho Oyu 2005., no nažalost prošle godine se na još jednom osamtušnjaku, nakon povratka s vrha Lhotsea, poskliznula, pala na visini od 8000 metara i poginula.

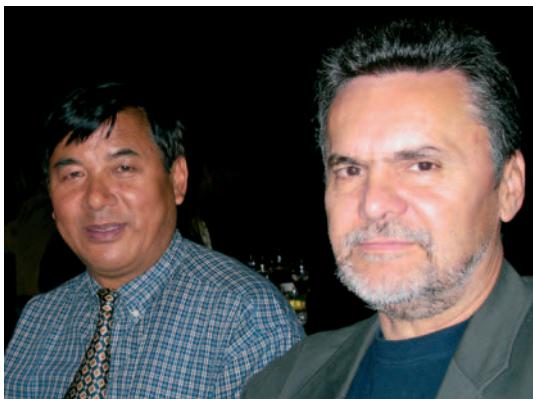
Jamling Tenzing Sherpa (Darjeeling, 1965. -). Upoznao sam ga u Kathmanduu 2003. na proslavi 50. obljetnice prvog uspona na Mount Everest koji je uspio njegovom ocu Tenzing Norgayu i Edmundu Hillaryju. Na Everest se prvi puta popeo u onoj tragičnoj 1996. godini kada je u istom danu poginulo 8 penjača spuštajući se s vrha. Jamling je na vrh došao nekoliko dana poslije u ekipi koja je snimala poznati američki IMAX dokumentarni film o Everestu. Još jednom popeo se na vrh svijeta 2003. u sklopu proslave rečene obljetnice u usponu dvojice sinova onih kojima je to prvima uspjelo. Partner mu je bio Peter Hillary, sin Edmunda Hillaryja. Jamlimg je napisao i lijepu knjigu »Po putovima mojeg oca«.

Ang Tshering Sherpa (Khumjung, 1953. -) jedini je Sherpa kojeg sam prvo upoznao izvan Nepala i godinama se s njim susrećem na UIAA skupštinama na raznim mjestima na svijetu, a na kojima je Ang Tshering kao nepalski predstavnik vrlo tražen sugovornik. Nije imao zapažene uspone u Himalaji, no za vrhunski business nesumnjivo je najuspjehniji Sherpa, a najvjerojatnije i najbogatiji. Vlasnik je najjače putničke agencije u tom dijelu svijeta »Asian Trekking (P) Ltd«, direktor zrakoplovne kompanije »Asian Airlines Helicopter« te još nekoliko tvrtki. Već šest godina predsjednik je Nepalskog planinarskog saveza (naslijedio je Tashija). Zbog dobrih veza s nepalskom i kineskom vladom, njegov »Asian Trekking« ima monopol na dozvole za gotovo sve osamtušnjake i ostale agencije ih kupuju od

Pemba Doma Sherpa (Namche 1970. - 2007.). Krajem svibnja 2000. godine u Kathmanduu je bilo veselo u restoranima i barovima u koje zalaze penjači. Mnoge milenijske ekspedicije postigle su lijepe rezul-

Ang Tshering i Darko Berljak na UIAA skupstini u Kanadi

njega. »Asian Trekking« dao je servis za oko 200 ekspedicija na Everest i oko tisuću za druge himalajske vrhove u Nepalu, Kini, Indiji i Pakistanu. Od njega sam primio poseban poziv da dodem u Kathmanduu na obilježavanje 50. obljetnice prvog uspona na Cho Oyu 2004. godine, a na njegov prijedlog primio sam na toj proslavi od nepalskog premijera Girija Koriale Povelju za doprinos razvitku nepalskog turizma.

Appa Sherpa (Thame, 1966. -) Više puta susretali smo se u Kathmanduu na raznim proslavama i sastancima, no bolje od Appa poznavao sam njegov prijatan Lodge u mjestu Thame visoko u Solu Khumbu. Himalajsku karijeru

započeo je 1988. i nije mu počela baš sjajno, jer se tri puta zaredom nije mogao popeti na Everest. Izgleda da ga je to jako razljutilo, jer od 1990. do 2008. na vrh je došao čak osamnaest puta i apsolutni je rekorder, iako mu se opasno približavaju neki mnogo mladi Sherpe sa 16, 14 i jedna velika skupina s 10 do 12 uspona. Iselio se iz Nepala u državu Utah u SAD-u prije dvije godine, no život na puno nižim visinama nije ga omeo da svake godine dode u Nepal i bez većih problema ode na vrh Everesta.

Nawang Dorje Sherpa (Beding, 1965. -) na ekspediciji na Cho Oyu 1995. (muškoj) došao je na vrh zajedno s dvojicom naših penjača. Isti dan sjurio se s 8201 m na 5700 m u Bazni logor, poslije opet išao gore raspremiti visinske logore, a kad smo se vratili u Kathmanduu, čuli smo da francusko veleposlanstvo bezuspješno traži dobre aklimatizirane Sherpe kako bi ih helikopterom prebacili do Baznog logora Kanchenjunge (trećeg vrha po visini na

svijetu), odakle bi odmah mogli krenuti na 8000 m u akciju spašavanja trojice Francuza koji su na toj visini zapeli i nisu imali snage sami se vratiti. Nawang i još dvojica Sherpa su se javili, helikopter ih je prevezao, no jedino je Nawang došao do te trojice. Nažalost, u međuvremenu su Francuzi od iscrpljenosti i visinske bolesti umrli. Nakon toga Nawang Dorje bio je nekoliko puta na Everestu, a danas u Kathmanduu ima dučan s alpinističkom opremom i sve što nam nedostaje za ekspedicije jako povoljno kupujemo kod njega.

Nawang Tenzing Sherpa (Beding, ? -). Kao najboljeg Sherpu i jako motiviranog da se prvi puta popne na vrh Everesta čuvaо sam ga kao adut na našoj ekspediciji Everest '97 iz Tibeta. Obrađeni put i do detalja poznate sve prepreke do vrha koje je proučio slovenski dio naše ekspedicije te idealni vremenski uvjeti bili su znak da je vrijeme da tamo krene Danko Petrin iz Zagreba s Nawang Tenzingom. Nažalost, obojica su ostali bez svog cilja, ali iz plemenitih razloga, puno važnijih od vrha Everesta. Na 8350 m njemački član ekspedicije privremeno je oslijepio i nije se mogao vratiti u dolinu bez nečije pomoći. Danko i Nawang, umjesto na vrh, pratili su ga i pomagali da sigurno siđe u Bazni logor. Moja procjena da je Nawangu vrh Everesta unaprijed upisan u gene, pokazala se točnom 2003. kada sam ga ponovo sreo u Kathmanduu. U šest godina koliko se nismo vidjeli, na vrhu Everesta je bio pet puta.

Dawa Tenzing Sherpa (1986, Thame -) predvodi četvoricu Sherpa iz istog sela Thamea koji su dali nemjerljiv doprinos na prošlogodišnjoj prvoj hrvatskoj ženskoj ekspediciji na Cho Oyu. Nije im bilo lako, jer mnogi od Sherpa, zbog određenih razloga, ne samo da izbjegavaju penjanje na velikim visinama sa ženama, već se ne žele ni zaposliti na ekspediciji u čijem članstvu ima žena. Dawa je bio taj koji je motivirao ostale Sherpe da daju maksimum. Iako je imao tek 21 godinu, himalajski životopis već mu je impresivan - na vrhu Mount Everesta bio je dva puta, a na Cho Oyu tri puta.

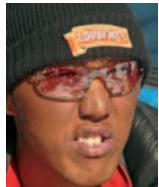
Nawang Jangbu Sherpa (1975, Thame -) imao je dvije funkcije na ekspediciji, među kojima se teško odlučiti koja je važnija. Jedna je bila da dođe na vrh Cho Ouya, što je potpuno ovisilo o njegovim mogućnostima, a druga da »uredi« sve potrebne uvjete da se to posreći i drugima. Naime, Nawang je lama i trebao

Lakhpaa, Pasang i Navang na vrhu Cho Oyua sa sestrama Bostjančić

je na početku ekspedicije u Baznom logoru održati puyu, obvezni budistički vjerski obred bez kojeg Sherpe ne žele krenuti na planinu. Gotovo tjedan dana Nawang je vrtio molitvenike, mumljao mantre, palio mirisne štapiće i nešto preračunavao. U okolnim logorima druge ekspedicije su obavile svoje puye, počele su postavljati visinske logore i njihove su Sherpe pomalo podsmješljivo gledali prema našoj Bazi, jer ne samo da smo imali 18 žena, nego smo stalno odgadali obred. Nawang je neprestano ponavljao da bogovi još nisu dobro posložili naše kockice i da moramo biti strpljivi. Jednoga je dana naš lama rekao da su oni gore konačno našli vremena za nas, puya je trajala nekoliko sati, za neke i predugo, ali ni danas nisam siguran je li Nawang bolji penjač (bio je već na tri osamtušnjaka - Dhaulagiriju, Cho Oyu i Shishapangmi) ili svećenik. Samo 30% od svih ekspedicija popelo se te sezone na vrh, a čini mi se da su mnogi od onih kojima to nije uspjelo, puya održali u krivo vrijeme.

Passang Tshering Sherpa (1975, Thame -) djelovao je jako sramežljivo i povučeno, no na visinama preko 8000 m gotovo je hodao s rukama u džepovima. Kako i ne bi,

jer se već popeo na težak Ama Dablam, bio na vrhu Everesta tri puta i na Cho Oyuu pet puta.

Lakhpaa Nuru Sherpa (1972, Thame -) stariji je brat Nawanga i tko zna kakve sve manitre taj svećenik izgovara za svog brata. Lakhpaa je na najboljem putu da ugrozi rekord Appa Sherpe s 18 uspona na vrh Everesta. Kada sam video njegov himalajski životopis gotovo mi je ispaо iz ruke: Ama Dablam za početak i dvadeset uspona na vrhove više od 8000 m - Mount Everest deset puta, Cho Oyu šest puta i po jedan uspon na vrhove vrlo teških osamtušnjaka Lhotsea, Makalu, Annapurne I i Dhaulagirija.

* * *

Mnogo je još Sherpa koje poznajem i o kojima bi bilo zanimljivo napisati kako dobivaju imena, što rade kada se ne penju, što vole, a što im se ne svida, kako žive i što misle o zapadnjacima koji se penju po njihovim brdima. Ali, najvažnije je - u što sam se uvjerio od prvog Sherpe kojeg sam upoznao pa do onog posljednjeg, iako su vladari visina - da svoje kraljevstvo uvijek nesebično podijele i zajedno se raduju sa svakim strancem koji voli visoke planine.

Snjegovi Visokog Atlasa

Jebel Toubkal (4167 m) i oko njega

Milan Rajšić, Bjelovar / Trier, Njemačka

U prvoj polovici 2008. godine 26 planinara iz Bjelovara, Đurđevca i Zagreba uputilo se u Maroko da bi upoznali tu nama malo poznatu zemlju. Jedan od ciljeva putovanja bio je i posjet Visokom Atlasu, najvišem i najpoznatijem dijelu planinskog masiva Atlasa, koji se pruža od atlantske obale Afrike kroz Maroko i Alžir sve do Tunisa i njegove mediteranske obale. U Visokom Atlasu čak je šest vrhova viših od 4000 metara, a uz njih brojni trotisućnjaci. Najviši je vrh Jebel Toubkal, koji se izdignuo ponosnih 4167 metara.

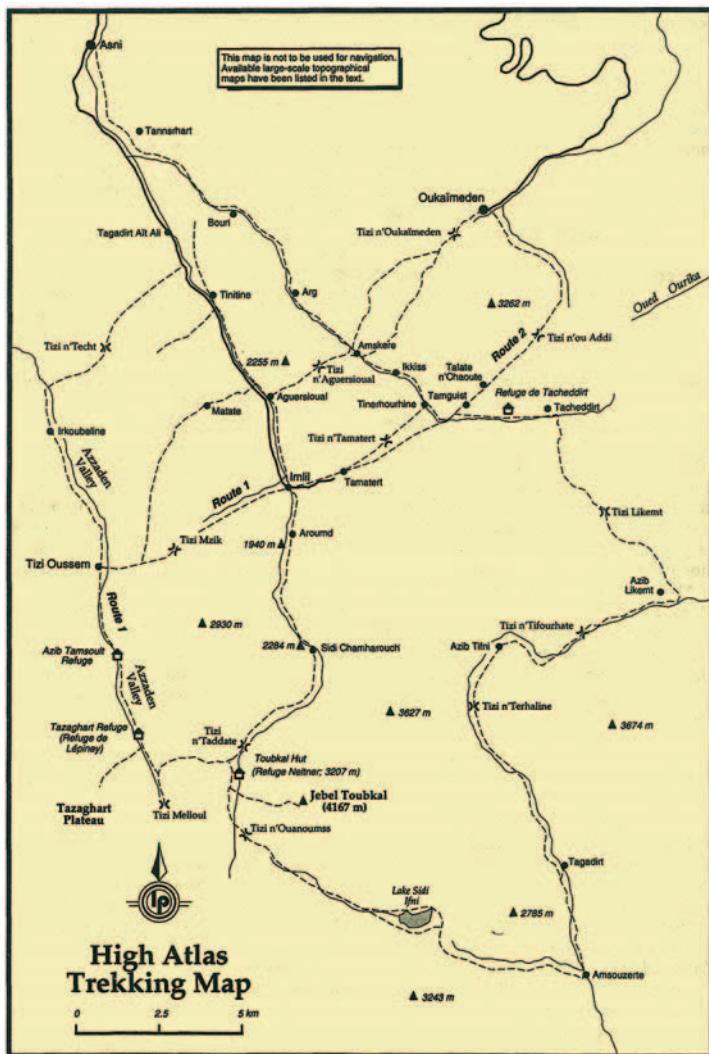
Prvi podatci o Jebel Toubkalu stigli su u Europu zahvaljujući francuskim geologima još 1901., a prvi Europljani popeli su se na vrh

Atlasa 12. lipnja 1923. (V. Berger, H. Volau i Marquez de Segonzac). Sadašnja je visina utvrđena godinu dana poslije, a 1931. na vrhu je postavljen i trigonometrijski znak.

Jebel Toubkal, njegovo vulkansko kamenje i stijene, nekoliko su dana bili mjesto na kojem smo lijevali znoj dok su nam mišići grcali od napora, a u glavama vladao blagi košmar zbog visinske bolesti. Na koncu je jedanaestoro planinara priznalo planini da je ovaj put bila jača i zadovoljilo se samo usponom do planinarskog doma Toubkal (3207 m). Samo je jedan Bjelovarčanin skoknuo još komadić puta dalje i dokopao se, unatoč zdravstvenim tegobama, visine od 4000 metara. Druga skupina, od petnaest planinara, popela se na vrh u velikom stilu neko-

Vulkansko stijenje na Visokom Atlasu

High Atlas Trekking Map

liko dana poslije! Usponi bilogorskih, podravskih i zagrebačkih planinara bili su uspješni, originalni, lijepi... ali podimo redom.

Kišni oblaci i prijateljstvo

Već po dolasku prve skupine planinara u višemilijunski grad Marakeš, ishodišnu točku za uspon na Toubkal, moglo se vidjeti da je Atlas u oblacima i nevremenu. Plan putovanja zakaštan je u vremenske ograničenosti, moralo krenuti za Imlil. U tom selu u srcu Atla, popularno zvanom marokanski Chamonix, jer je ishodište za većinu uspona i pohoda po planini, vrijeme nas nije dočekalo nimalo gostoljubivo. I dalje je

bilo kao prije apokalipse: kiša je lijevala iz niskih oblaka koji su se tako reći zakvačili za naše nosove, a temperatura je bila na petom stupnju Celzijeve ljestvice. Prilike su bile upravo absurdne jer su istovremeno od naših najmilijih u Hrvatskoj stizale sms-poruke o »afričkom« vremenu u Hrvatskoj. Ako se tome doda podatak da Marokanci ne griju i ne lože u prostorima u kojima rade i žive, već se dobro obuku i umotaju, te da je »topla« voda bila gotovo uvijek ledena, jasno je da stanje nije bilo nimalo ružičasto. Iako je bilo mnogo razloga za ljutnju, nesporazume i svađu, ništa se od toga nije dogodilo. Naprotiv, u spartanski, ali simpatično uređenom pansionu, raspoloženje se od časa do časa zagrijavalo. Ispijali su se čajevi, učio se arapski i berberski, a nekolicina Berbera domaćina učila je hrvatski. Zagrijavanju je pridonjelo i oduševljavanje marokanskim jelima kao što su kus-kus i tajine. Umotavali smo se u deke, uvlačili u spavaće vreće. Šest žena i dva muškarca (blazi među ženama!?) postajali

su iz trenutka u trenutak sve prisniji prijatelji, unatoč ili zahvaljujući izvanrednom stanju.

Nesnosne afričke vrućine?

Jutro je promijenilo sve. Nebo je bilo vedro i jasno do bola, ali je hladnoća i prešla granice bola. Na okolnim vrhovima visokima između 2500 i 3000 metara bljeskao se snijeg. Kako li je tek u »pravom« Atlasu i na visinama višim od ovih, nitko se nije usudio glasno pitati, iako se na licima svih nazočnih vidjela zabrinutost, strah, zbuđenost i pitanje tipa: a gdje je ta Afrika, njezine nesnosne vrućine o kojima se govori u svim izvještajima prijašnjih posjetitelja ovoga brda?

Dobar doručak, topla kava i čaj, te prve zrake zubatoga sunca, malo su popravili raspoloženje. Ruksaci su natovareni na mule, a Muhamed, simpatičan i šarmantan osamnaestogodišnji gonič stoke, pažljivo je sve to povezao ne gubeći ni za trenutak smiješak na licu. S vremenom na vrijeme progovorio bi poneku hrvatsku rečenicu koju je prethodne večeri naučio, kao na primjer »Nikolina, ti si lijepa«, misleći da nam je na taj način zaželio ugodan dan. Svi se smijemo i zadovoljni smo rezultatima rada prve škole za učenje hrvatskog jezika u području Visokog Atlasa.

Slijedeći muline tragove napuštamo Imlil. Selo se nalazi na visini od 1700 metara i najvažnija je točka za uspon na Atlas. Mjesto je dobro organizirano i ima sve što je neophodno svakom turističkom planinarskom centru: povezanost taksijima ili kamionima s Asnjem, najbližim većim gradićem, dva hotela, desetke pansiona, brojne kavane i čajane, prodavaonice voća i povrća, mesnicu, pekaru, krojačku radnju, internet, brojne prodavače suvenira, u prvom redu minerala i fosila, skromnu ali ipak

pravu zdravstvenu skrb, javno kupalište tipa saune, školu, telefon. U samom središtu mjesta nalazi se planinarski dom Refuge d'Imlil, vlasništvo CAF Casablanca, u kojemima imaju mjesto za 38 planinara u tri spavaonice. Ispred doma se u prekrasnoj hladovini orahovih stabala može uživati pijuci čaj, marokanski viski ili dobru kavu, a iza doma je prostor za nekoliko malih šatora. Nedaleko od doma je veliko »parkiralište« mula na kojem se nalazi i Bureau du Guides, u kojem se mogu dobiti sve obavijesti o Atlasu te unajmiti mule, nosači, vodiči i kuhanici. Sve je pod nadzorom, a cijene su propisane.

Prijeći suh preko vode

Lagano se uspinjemo kroz šume pitomog oraha koje okružuju Imlil i jedinstvene su u cijelom svijetu. Putem susrećemo brojne skupine jednodnevnih izletnika i šetača po okolici te dvoje japanskih alpinista koji se upravo vraćaju. Zahvaljujući (ne)vremenu, gužva u planini i nije velika. Za cjelodnevna penjanja do planinarskog doma na 3207 metara mimošli smo samo

Uspon prema Jebel Toubkalu

skupinu mladih španjolskih planinara. U ljetnim mjesecima i za lijepa vremena na ovim su putovima stotine planinara svih nacija i boja, koji kao na velikoj procesiji hodočaste po Atlasu. Prije samo nekoliko godina na Atlasu se moglo dvoznamenkastim brojevima nabrojati posjetitelje planine, a prije tridesetak godina planinar je bio sretan ako bi uopće koga susreo.

Nakon dvadesetak minuta hoda prolazi se pored Aroumda, tipičnoga i vrlo slikovitog sela. Njegove se slike mogu vidjeti širom svijeta, u svim publikacijama o Maroku. Terasaste obradive površine posvuda oko sela i specifična arhitektura daju selu poseban ugodaj i izgled.

Četiri kilometra od Imlila proširuje se dolina Mizane, kojom teče istoimeni potok ili rijeka, ovisno o tome u koje godišnje doba čovjek treba prijeći preko vode. Ponekad je moguće prošetati koritom potoka a da se i ne namoče cipele, ponekad je dovoljan lagan skok ili se moraju skinuti cipele i čarape te zasukati nogavice, a ponekad je potrebno sušiti se poslije pada u vodu. Ovaj put, zahvaljujući uvijek nasmijanom Muhamedu i njegovoj muli, koja je vodu gazila do trbuha, svi smo prošli

suhu. Na kraju posla Muhamed je imao još zadovoljnije i nasmijanije lice prebrojavajući napojnicu zahvalnih jahača mula, koji su bili suhiih hlača i gaća.

Na visini od 2284 metra, nakon dva sata hoda, stižemo u Sidi Chamharouch, skupinu improviziranih nastambi u kojima se čovjek može odmoriti, popiti čaj, nešto pojesti, kupiti suvenir ili komad marokanske tradicionalne odjeće. Nastambe se nalaze u blizini velikoga kamena obojanog u bijelo, koji lokalnom muslimanskom življu predstavlja važno mjesto za hodočašće svetom čovjeku marabu.

Uspon do planinarskih domova

Nekoliko stotina metara dalje počinje ozbiljan snijeg i gonič mula, prema prethodnom dogovoru, rastovaruju jadnu marokansku mulu (svaka sličnost između nas i mula u najmanju je ruku slučajna jer sada svatko nosi po jedan ruksak, a jedna ih je mula nosila sedam). Što dalje slijedi, spada u opis pravih zimskih uspona u Alpama jer snijeg postaje sve dublji. Na sreću, temperatura je vrlo niska i snijeg nije ojužio ni postao težak. Vjetar je sve jači, a snijeg bolno

Kao u Alpama: planinarski domokružen impresivnim vrhovima

Snijeg u Africi – a nisu snjegovi Kilimanjara

bode lice i oči. Mimoilazimo veću skupinu španjolskih planinara koji su sebi priuštili užitak i luksuz da se penju bez ruksaka jer su mule uz naknadu od desetak eura zamijenili s petnaestak nosača. Za razliku od nas, oni nose dva ili čak tri manja ruksaka. Vidjevši Španjolce ispred sebe, poveselili smo se da ćemo se u većoj skupini lakše i brže kretati. Na žalost, tehnički dobro opremljeni »europski zemljaci« razočarali su nas. Prtili smo snijeg i prtili, zastajkivali i zastajkivali, znoj se unatoč hladnoći slijevao niz nas, disali smo na škrge, što zbog visine na kojoj smo se kretali, što zbog jakog vjetra koji je još više »razrjeđivao« zrak oko nas, ali smo neprekidno i postupno napredovali.

Na cijelom putu od sela Imlila do planinarskog doma, za što je potrebno četiri sata hoda, a i dalje na vrh Jebel Toubkal, treba se neprestano penjati, s iznimkom od tridesetak metara malo prije planinarskog doma Toubkal. Dočekali smo i tu nagradu da se krećemo nadolje, propadajući i do pojasa u snijeg, kad se pred nama pokazala ta kamena zgrada. U normalnim ljetnim uvjetima treba do doma samo još prošetati petnaestak minuta, no 25. veljače 2008. trebao nam je cijeli jedan sat. Nakon gotovo sedam sati hoda, prešli smo u tišini i s grčem na licu, ali i s veselim sjajem u očima,

**S vrha se na sjever pruža
vidik na Visoki i Srednji Atlas,
a na istok se masiv Atlasa
ruši u predvorje saharske
pustinje. Za lijepa vremena
može se u smjeru zapada i
Atlantskog oceana vidjeti
višemilijunski grad Marakeš**

prag jedne od dviju planinarskih kuća ispod najvišeg vrha Maroka. Na vratima nas je pojedinačno pozdravljao Abdulrahim, simpatičan domar, dok se na stolu isparavao topli čaj. U kaminu u središtu blagovaonice gorjela je vatrica, što je bilo više nego velika zahvala za poduzet napor jer su drva za ogrjev ovdje rijetkost i moraju se dopremati na mulama.

Prvi planinarski dom, koji je sagrađen na tom mjestu još 1938., i danas je u funkciji, a pruža mogućnost smještaja za 29 planinara u dvije spavaonice sa skupnim ležajevima. Opskrbljen je i nije potrebno nositi hranu i piće. Otvoren je cijele godine. Nosi ime Refuge Neltner, prema jednom od poznatih francuskih

Prvi podatci o Jebel Toubkalu stigli su u Europu zahvaljujući francuskim geologima još 1901., a prvi Europljani popeli su se na vrh Atlaša 12. lipnja 1923. Sadašnja je visina utvrđena godinu dana poslije, a 1931. na vrhu je postavljen i trigonometrijski znak

planinara, koji je između dva svjetska rata mnogo pridonio da se svijetom pronese priča o Atlušu. Nekoliko metara niže nalazi se novoizgrađeni (1999. - 2000.) Refuge du Toubkal s 86 mesta za spavanje. Također je otvoren čitave godine i opskrbljen. U domu se može pojesti dobar i ogroman kus-kus ili vrela harira, marokanska juha. Od kasnog proljeća pa sve do listopada oko domova se nalaze desetci šatora svih boja i veličina, prava mala industrija planinarenja.

Na rubu karte specijalke Feuille nh-29-XLIII-I Jebel Toubkal, 4167 m

Uspon na vrh počinje stotinjak metara iza doma. Prešavši preko rječice Assif Isouguane, sljedećih dva do pet sati, ovisno o kondiciji, penjač se sudara samo sa svojim koljenima. Penjanje je tehnički jednostavno i nezahtjevno, a ide se normalnom Ascent rutom po južnoj strani lijevka, sve do sedla Tiz'n Toubkal

(3940 m). Odavde se lijevo prema sjeveru put penje zapadnim pobočjem grebena koji povezuje sedlo i vrh. U zimskim je uvjetima opasno otici previše istočno, na rub grebena, zbog opasnosti od odvaljivanja snježnih streha. Tako se ide dalje, stenje, puše, znoji, sve dok nosom ne udarite u veliku metalnu piramidu.

Piramidu, zaštitni znak Atlaša, možete prilikom uspona vidjeti samo ako se nakon sedla uspnete na greben i na posebnom mjestu prijedete na njegovu istočnu stranu. Ovdje je potreban poseban oprez, posebice u zimskim uvjetima ili za jaka vjetra. Jebel Toubkal može se jednakodobro vidjeti ako se krene prema planinarskom domu Tazaghart preko sedla Tizi Melloul ili s četiritisućnjaka kao što je Ras-n-Ouanoukrim.

S vrha se na sjever pruža vidik na Visoki i Srednji Atlaš, a na istok se masiv Atlaša ruši u predvorje saharske pustinje. Za lijepa vremena može se u smjeru zapada i Atlantskog oceana

Vidik s vrha

vidjeti višemilijunski grad Marakeš, koji je udaljen gotovo stotinu kilometara, dok se na jugu pogled odmara na vrhovima Antiatlasa.

Za penjanje na vrh nije potrebna dozvola niti se plaća naknada. Uspon na Atlas uobičajen je u srpnju i kolovozu, iako u to vrijeme dnevne temperature dostižu i 45 °C. Oborine su najčešće od listopada do travnja. Snježna granica spušta se sve do 1500 metara, a stari se snijeg može u zasjenjenim mjestima sresti u obliku krpa još u srpnju.

Za silazak do doma potrebno je jedan do tri sata, ovisno o kondiciji i vremenskim uvjetima. Za uspon na vrh u to doba nisu potrebne dereze ni cepin, ali ih je dobro imati sa sobom.

Hrvatskaaa!

Dok je sunce polako zalazio za snježne vrhove, temperatura je nezaustavljivo jurila prema ništici, i još niže, i još dalje. Hladnoća je postala neizdrživa, a rijetko ugodno mjesto u praznom domu bilo je okupljašte oko kamina i, poslije, u spavanaonica u toplim vrećama, uz lagani dopunu od debelih pokrivača. Teško je povjerovati da je voda u toaletima i kupaonica ma još uvijek bila u tekućem stanju.

Jutro je osvanulo okovano ledom i hladnoćom, što je uz jak vjetar i loše prospavanu noć pridonijelo tome da su se mnogi od nas zadovoljili postignutim. Slijede fotografiranja, kratko sunčanje, poneki čaj i kava te povratak u dolinu i daljnje lutanje po Maroku.

Najčešće pitanje tijekom cijelog putovanja po Maroku bilo je »Odakle ste?«. Marokanac bi istovremeno pokušao i sam odgovoriti na to pitanje i u prvom trenutku bi nas svrstavao među Talijane ili Španjolce. Kada bismo mu niječno odgovorili, on bi na osnovi našeg jezika pomislio da smo Poljaci ili Česi. Na svu sreću, nitko nas nije trpao među Kineze ili Japance, što je bila dobra potvrda da nam se lica nisu previše izobličila nakon napora u Atlasu. S vremenom smo uvježbali da na komandu »tri-četiri!« svi istovremeno uzviknemo »Hrvatskaaa! Hrvatskaaa!«, na što bi Marokanac odgovorio: Suker, Pržo.

Samo nekoliko dana poslije, dok su se bjelovarski planinari vozili vlakom »Mimara« prema Zagrebu i Bjelovaru, u Marakeš je sle-

Đurđevački planinari ove zime na Jebel Toubkalu (4167 m)

tjelo deset đurđevačkih planinara s dvoje gostiju iz Zagreba. Već su sljedeći dan bili na zasnježenim putovima po Atlasu. Temperatura, stanje snijega, vidljivost i vjetar bili su ovaj put u razmaku od samo nekoliko dana idealni. Prave, gotovo kičaste razglednice na svim stranama svijeta otkrivale su se i pokazivale kao na traci još uvijek iznenadenim i Marokom zatečenim Đurđevčanicima.

Sve je teklo kao po koncu i već su nakon dva dana brojne poruke odaslane u Lijepu Našu: »Devet planinara iz PD-a Borik popelo se na najviši vrh Visokog Atlasa«. Informacija je bila samo djelomično točna jer je trebala glasiti: »Četiri planinarke i pet planinara izveli su prvi hrvatski zimski uspon na 4167 metara visok Jebel Toubkal«. Štoviše, Vinko Tomaš bio je na vrhu dva puta u razmaku od 15 sati. Bilo je to ujedno i prvi put da su hrvatski planinari izveli uspon od Imlila do vrha Atlasa u jednom komadu (2500 metara uspona) i poslije toga se spustili tisuću metara do planinarskog doma Toubkal, na 3207 metara.

Visoki Atlas pruža još brojne mogućnosti za nešto novo i posebno, na primjer za prvi hrvatski uspon i spust skijama u zapadnom smjeru, prvi hrvatski let zmajem na istok u pravcu Sahare, prvo hrvatsko priječenje Atlasa od istoka do zapada, prvo hrvatsko alpinističko djelovanje, prvi uspon na vrh Atlasa i spust u Imlil u jednom danu...

Tri crtice s Medvednice

Vladimir Jagarić, Zagreb

Sljemenski ugljenari

Između dva svjetska rata i u prvom desetljeću nakon Drugoga svjetskog rata na Medvednici je palilo ugljenicu (kopu, po žumberački »ugljeniku«) tridesetak ugljenara. Mnoge su se seoske obitelji sa zagorske strane Medvednice prehranjivale proizvodnjom drvenog ugljena.

Ugljenari koji su gradili ugljenicu morali su imati vlastitu šumu i dobiti dozvolu za sjeću šume, kao i za paljenje ugljenica. Raskalane cjevanice od sirovoga bukovog ili grabovog drveta, u dužini od 1 m i od oko 10 »klaftria«, slagale su se u krug koji je prema vrhu bio sve uži i viši. Takav stožac oblagao se mokrom zemljom i mahovinom. Ugljenica se palila od vrha, a po dimu i iskustvu ugljenara znalo se kad treba otvoriti ili zatvoriti »zračne rupe«. Uz ugljenicu se dežuralo danju i noću, a sagorijevala je od 15 do 20 dana. Prilikom vađenja i gašenja ugljena bila je potrebna prava ugljenarska umještost. Gotov ugljen pakirao se u papirnate vreće i vrećice te se prodavao u trgovinama mješovite robe. Redoviti kupci ugljena bili su i seoski kovači.

Sljemenska vuglenica, 1936. godine

Jedan od najpoznatijih sljemenskih ugljenara bio je Mirko Kolarić. Njegova vuglenica i brvnara, gdje je živio i kad nije ugljenario, nalazila se uz put za Kaptolsku lugarnicu, oko 1 km od planinarskog skloništa na Hunjki. Planinari su ga rado posjećivali, a najviše legendarni Vladimir Horvat i Dušan Kangrga, domar planinarskog skloništa na Hunjki.

Potreba za drvenim ugljenom sljemenskih ugljenara bivala je sve manja, sve se teže dobivala dozvola za sjeću šume i podizanje vuglenica pa su sljemenski ugljenari polako izumirali i sve se manje »dimilo«. Jedino još Roki Lešnjak iz Gornje Bistre pali vuglenicu pokraj svoje šume nedaleko od sela, a ugljen prodaje gostonicama za roštiljanje.

Podsjetimo se ovom zgodom na Zagrepčanca Lojzeka. Popularni »Hanzl« prodavao je na ulici i po kućnim dvorištima u »škrniclu drveni vuglen za peglu«. (Kada nije prodavao ugljen prodavao je ruže po kavanama i noćnim lokalima.)

Na Velikom Plazuru

Nekada su se planinari na povratku s Medvednice redovito zadržavali na proplanku Velikog Plazura (864 m), s kojeg je bio prekrasan vidik na Mali Plazur sa zidinama drevnog Medvedgrada, te na Zagreb i posavsku nizinu. Zaustavljadi su se ne samo zbog vidika, već i zbog male neogotičke kapele posvećene apostolu, sv. Jakobu. U neposrednoj se blizini nalazila i prizemna kuća u kojoj je stanovao mežnar, kako su nekad zvali crkvenjaka, zvonara. Triput dnevno zvonio je u slavu Božju (Angelus).

Nema vjerodostojnih podataka o tome kada je kapela sagrađena. Pretpostavlja se da je podignuta nakon urušavanja Medvedgrada i kapelice Filipa i Jakoba u njegovu sklopu, »u čiji je spomen onda sazidana kapela na Vel-

Kapela sv. Jakoba i planinarsko sklonište na Velikom Plazuru, 1941. godine – fotografija Ljudevita Griesbacha

kom Plazuru» (dr. B. Gušić, Medvednica, planinarski vodič, 1924). Prvi se put spominje 1746. u knjizi kanonskih pohoda Zagrebačke nadbiskupije kao drvena baraka, slična klijeti, a sagradili su je rudari iz obližnjeg rudnika srebra na Malom Sljemenu. Godine 1847. srušena je i na njezinu je mjestu barun Franjo Kulmer (1806. - 1853.), političar i šestinski veleposjednik, dao sagraditi novu kapelicu. Bila je također od drveta, obložena trstikom i ožbukana. I ta je kapela srušena! Na njezinih je temeljima šestinski župnik Matija Miletić 1904. sagradio novu kapelu, i to od kamenja, te proširenu prostorom za sakristiju. Kapela je više puta obnavljana jer je stradavala od vandala.

Još uvijek nije dovoljno istraženo kada je podignuta kuća nasuprot kapeli. U crkvenim spisima piše da je 1932. kapelu i crkvenu kuću pored nje uzeo u zakup imućni zagrebački ugostitelj Mirko Petanjek, vlasnik elitnoga Šumskog dvora na Cmroku i zakupnik Doma gradskih činovnika na Medvednici (»Činovnički dom«, danas »Dom željezničara«). Zahvaljujući njemu, kapelu je izvana i iznutra uredio arhitekt ing. Juraj Denzler (te iste godine projektirao je i kapelu Majke Božje Sljemenske). Petanjek je unajmio mežnara koji je čuvao crkvu i

triput na dan zvonio. Obnovljenu kapelu blagoslovio je 1935. nadbiskup Antun Bauer. Kapelu je 1942. od šestinske župe, koja se do tada o njoj brinula, preuzeila novoosnovana župa sv. Franje Ksaverskog, koja se za nju brine do danas.

Zagrebački planinarski veteran Milan Šestak, bivši »runolistaš«, sada »sljemenac«, sjeća se da je prvi poslijeratni domar skloništa na Velikom Plazuru bio »neki Čizmek«. Poslije

Planinarsko sklonište na Velikom Plazuru, siječanj 1943. (na slici dr. Nevenka Ivančević i Vlasta Koščec) – fotografija Eugena Kumičića

njega sklonište su uzeli u zakup Krista i Mirko Oprešnik, a bilo je otvoreno tijekom cijele godine, sve do jeseni 1956., kada je otvoren planinarski dom »Grafičar« na Malom Sljemenu. Mnogi su planinari u prošlosti dolazili i prolazili pokraj kapele sv. Jakoba spuštajući se mimo skloništa strmom markiranom planinarskom stazom prema Malom Plazuru i dalje odvojkom za Kraljičin zdenac ili pored Medvedgrada u Šestine.

Spomenimo jednog planinara koji je dolazio samo na Veliki Plazur – bila je to njegova redovita nedjeljna šetnja. Planinari su se voljeli okupljati oko njega jer ih je zabavljao duhovitim dosjetkama. Zabavljao ih je i na društvenim »planinarskim čajankama«, dok je stalni angažman imao u »Varijeteu« (danas kazalištu »Krempuh«). Bio je to Dragan Korper (1912. – 1996.), popularni »Čaća«, estradni umjetnik, zabavljач.

Nema više skloništa, ni naročita vidika, niti strme planinarske staze. Ostala je samo kapela sv. Jakoba, do koje svrati poneki planinar ili auto-turist. Taj je prostor dobro posjećen samo kada je proštenje, crkveno slavlje, na dan sv. Jakoba, 25. srpnja (ili u nedjelju poslije toga dana).

Šenoa i Kameni svati

Mnogi planinari koji posjećuju izletište »Kameni svati« na krajnjem zapadnom dijelu Medvednice ponekad se uz put zaustavljaju kod uočljivog spomenika Augusta Šenoe (1839. – 1881.) - autora legendarne pjesme o majci koja nije odobravala ženidbu svojega bogatog sina za siromašnu djevojku te je u ljutnji uklela svatove da se okamene. Spomenik se nalazi u selu Jablanovcu, oko 300 m od glavne ceste Podsušed – Donja Bistra, odnosno kapelice sv. Ivana i početne planinarske staze za Kamene svatove. Postavljanje spomenika potaknuo je Jablančanin Mijo Kmetić o stotoj godišnjici Šenoine smrti. Kmetić je i kao pričuvni majstor - klesar postavio čitav sklop spomenika, dok je poprsje u bronci izradio akademski kipar Šimo Klaić (1929., Stari Perkovci kraj Slavonskog Broda).

Spomenik je otkriven 24. listopada 1982., a financirali su ga Jablančani, tj. njihova mjesna zajednica. Na dijelu spomenika (»otvorenoj stranici knjige«) urezani su stihovi iz pjesme »svatova«: »Pitaj narod / pri gori toj / šta će ona rosna stijena? / To ti narod odgovori / to su svatovi od kamena.«

Šenoa je napisao četrdesetak epskih pjesama – povjestica, među kojima je, uz »Posto-

Izlet »runolistaša« na Kamene svatove, oko 1930. godine

Vladimir Horvat u stijeni Kamenih svatova 1941. godine

lara i vraga», vrlo popularna i pjesma o okamenjenim svatovima. Napisao ju je 1869. i popratio ovom napomenom: »Na brdu kraj Susedgrada strši iz šumskog zelenila nekoliko čudnih oblika. O njih priča narod što u pjesmi pripovijedam« (Vijenac, 1869, str. 97.).

Iz Šenoina životopisa saznajemo da je neizmjerno volio putovati. Prvo veće putovanje poduzeo je čak do Venecije, i to pješice do Trsta i dalje brodom. Posjetio je mnoge europske gradove. Često je posjećivao Plešivicu, koju naziva »Okićkom gorom«, a obilazio je i zagrebačku okolicu. Vjerojatno je tada bio i na Kamenim svatovima, jer »ne može se pisati i opisivati nešto što se nije vidjelo« (dr. Milan Šenoa o Augustu Šenoi, HP 1932, str. 100.).

Sklop markantnih, okomitih, dolomitnih stijena narod je usmenim pripovijedanjem nazvao Zakletim svatima (najveći kamen-stijena utjelovljenje je okamenjenoga debelog svatovskog kuma).

S kamenog vrha – vidikovca pruža se divan vidik na slikovita zagorska sela, Samoborsko i Žumberačko gorje, dolinu Save, a ima dana kada se jasno vide i slovenske Alpe. Stijene su nekoć bile glavno vježbalište alpinista, danas su, nažalost, obrasle grmljem.

U šumi, s južne strane stijena, smještena je planinarska kuća PD-a »Susedgrad« (otvorena

je vikendom, a do nje je oko sat uspona iz Jablanovca). Društvo je osnivač popularne planinarske obilaznice »Četiri godišnja doba na Kamenim svatovima«.

Stijene »svatova« nisu samo pusta legenda, već su kao prirodna pojava zanimljive geološke građe i baština prirode Medvednice. Zbog toga bi bilo poželjno da šumarija, uz pomoć alpinista i planinara, očisti stijene od grmlja i opet omogući nekadašnji pogled iz doline na legendarne »okamenjene svatove«.

Spomenik Augustu Šenoi u Jablanovcu

Inozemne planine

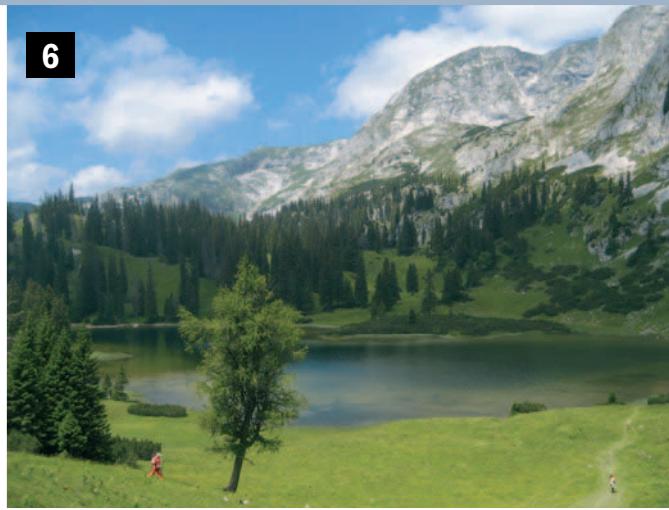
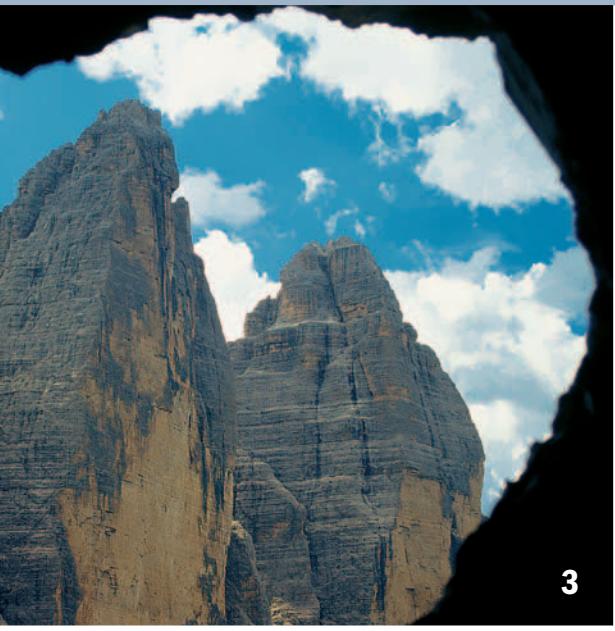

1

2

FOTOGRAFIJE

- 1** Julisce Alpe, Slovenija, foto: Branko Balaško (1. nagrada)
- 2** Prema Kredarici, foto: Ivan Marušić
- 3** Tre Cime, Dolomiti, foto: Đenka Špralja (1. nagrada)
- 4** Dolomiti Caldini, foto: Đenka Špralja (2. nagrada)
- 5** Ponor zove (Slovenija), foto: Dražen Demark (2. nagrada)
- 6** Jezero (Slovenija), foto: Gordan Jerkić (2. nagrada)
- 7** Logarska dolina (Kamniške Alpe, Slovenija), foto: Branko Balaško (3. nagrada)
- 8** Rakov Škocjan (Slovenija), foto: Igor Popović

Zagrebačka gora i gradski šumar ing. Albin Leustek

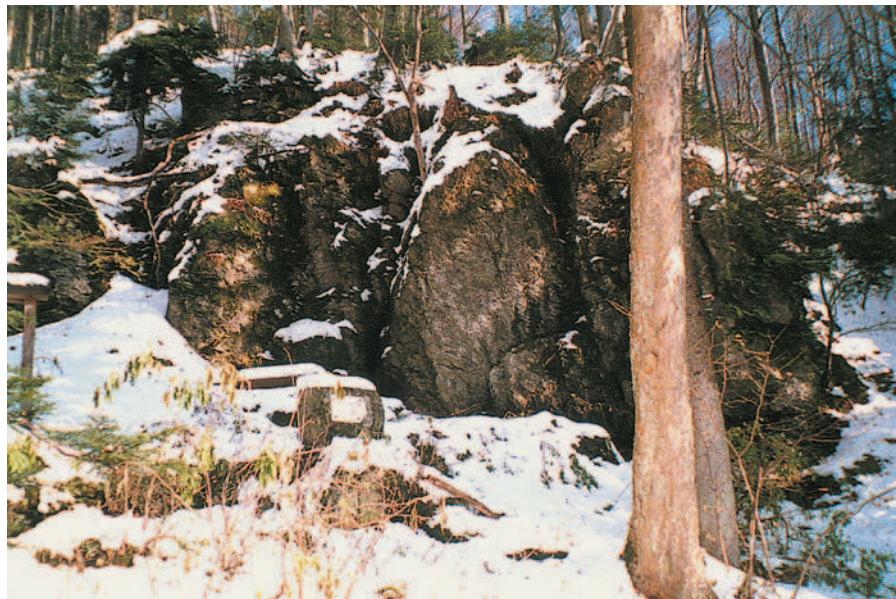
Netom poslije Prvoga svjetskog rata, 1919. godine, ing. Albin Leustek postao je glavnim šumarom u šumariji grada Zagreba. Uvodeći suvremene načine gospodarenja, šumarija je pod njegovim vodstvom počela proširivati gradsku šumu i zaokruživati zeleno područje namijenjeno odmoru i ugodnom boravku Zagrepčana. Ta je Leustekova namjera našla na potporu čitavoga tadašnjega gradskog poglavarstva. Po uzoru na veće europske gradske aglomeracije, i u Zagrebu su se nastojala formirati zelena područja. Tako je, na primjer, njemački grad Köln, na čelu s gradonačelnikom Adenauerom, podržao ing. Leusteka u namjeri da oblikuje ozbiljniji i cjelovit kompleks gradske šume za rekreatiju građana. Leustekovi su planovi bili vrlo složeni, a

zajedno s gospodarskim osnovama za gospodarenje šumom obuhvatili su i uređenje gradske šume za potrebe Zagrepčana. Sličnog se pothvata latio i Leustekov suvremenik i priatelj ing. Ante Premužić na Velebitu.

Ne bi trebalo zaboraviti da je pothvat oblikovanja gradske šume počeo kad je Zagreb imao samo oko 125.000 stanovnika, pa je takvo otvaranje Medvednice bilo vezano uz ljubitelje šume i prirode, koje su tada nazivali planinari. Prije Drugoga svjetskog rata HPP je u Zagrebu imao nekoliko tisuća članova, a uređena gradska šuma bila je važan preduvjet za njihovu aktivnost.

Glavni pothvat u okviru otvaranja Medvednice planinarima bila je gradnja »Leustekovog puta«, uz koju se veže istinita anegdota. U

VESNA HOLJEVAC

Šumarov grob – izvor potoka Blizneca koje je Albin Leustek posebno volio i tu želio biti pokopan

vrijeme pripreme za izvedbu toga »puta« senator Matica postavio je na gradskom magistratu pitanje zašto graditi još jedan pristup Sljemenu kad već postoji HPD-ova staza preko Kraljičina zdenca. Odgovor ing. Leusteka bio je: »I neplaninari, osobito starija godišta, trebaju došetati na Sljeme, pa je to staza kojom svatko može bez velikog npora dohvatiti vrh Sljemena«.

Budući da u to vrijeme nije bilo džipova za kretanje po šumi, Leustek je svoj svakodnevni posao obavljao na malom bosanskom konjiću koji se odazivao na ime Vranac. Imao je i prilično jaku mrežu lugara i lugarnica za čuvanje šume. Evo samo nekoliko lugarskih imena: Ožbolt, Lukačin, Špoljar, Dane Modrić i drugi. Leustek je lugare s cijelog njihova revira zvao »na okup« svojevrsnim malim »topičem« koji je opalio kad je trebalo. Ne treba sumnjati da je tim svakodnevnim obavljanjem poslova i čuvanjem gradske šume sebina vrat navukao podosta protivnika među krivolovcima i drvokradicama pa su lugari uvijek imali posla.

Ne treba zaboraviti niti skijaše, koji su se nedjeljom u velikom broju koristili Sljemenom kao mjestom za svoj sport. Među početnicima je kao skijalište bila osobito obljudljena tzv. Činovnička livada, a među naprednijima livada kod Rauchove lugarnice na Hunjki. Osim nedjeljnih skijaša, bilo je na Sljemenu i vete-

rana kao što su Miha Majnarić, Šafar i mnogi drugi.

Gradska je šuma bila vrlo važna i kao upravo nevjerljivo korisna klimatska oaza za inače vlažan i klimatski težak grad Zagreb. U blizini Brestovca bile su barake austrougarskog lazareta (nestale su oko 1975.), koje su poslije rata služile kao bolnica, a na samom Brestovcu bila je velika i poznata bolnica za liječenje tuberkuloze i plućnih bolesti. Ta je medvednička bolnica doživjela nagli procvat pod mudrom upravom poznatoga zagrebačkog pulmologa dr. Nemanića.

Koliko je ing. Leustek volio Medvednicu svjedoči i činjenica da je svoj dom smjestio u zagrljaju Medvednice. Prije 81 godine sagradio je u tada »pustum i udaljenim« Mlinovima obiteljsku kuću, a potom na oko 6.000 m² zasnovao divan park, koji je popunila i njegovala njegova kći Planinka, inače po struci dendrologinja. Hrvatska i Grad Zagreb zaštitali su taj park 1963. kao spomenik kulture. Grad Zagreb je u nastavku toga parka predvidio budući gradski botanički vrt koji bi obuhvatio i topao potok u dolini Graščice.

Kako je u razdoblju između dva svjetska rata Medvednica postala rekreativno stjelište mnogih Zagrepčana, katolička je crkva pristupila izgradnji crkvice na samom grebenu

Grobnica
obitelji Leustek
od zelenog
škriljevca uz
crkvu u
Šestinama, gdje
je pokopan
Albin Leustek

VESNA HOLJEVAC

Leustekova staza

Medvednice da bi nedjeljnim izletnicima omogućila sudjelovanje u svetoj misi. Mjesto za gradnju crkve odredio je sam ing. Leustek, a odabrao je mjesto na grebenu zaštićeno od vjetrometina i lako pristupačno i sa sjeverne i s južne strane Medvednice. Izgradnjom kapelice posvećene Majci Božjoj Kraljici Hrvata, trasiran je hodočasnički put uz tu crkvicu - po grebenu Medvednice do kapelice Majke Božje Snježne, pa uz istočnu padinu Medvednice do prijevoja Laza, samo 4 km udaljenog do Marije Bistrice. Hodočasnici su taj put prevljalivali za 2 do 3 dana jer tada duž grebena Medvednice od Hunjke do triangulacijske točke na Rogu nije bilo uredenog puta.

Na sjevernom i južnom podnožju Medvednice brojna su naselja s vrlo zanimljivim obilježjima. Vidovčani su, na primjer, bili poznati po svojim lijepo izrađenim, danas na žalost zaboravljenim drvenim igračkama za djecu, koje su se izradivale od špaltane bukovine (tada nije bilo opreme za fino piljenje), prekrasno bojenim prirodnim bojama (nije bilo

ni novaca za anilinske boje). To su bile drvene ptice koje su klepetale krilima, niz raznovrsnih kolica i mnogo drugih bogatom maštom oblikovanih igračaka. Muški stanovnici tih podsjemenskih sela, duboko uvučenih među obronke Medvednice, imali su još 1941. dugu kosu koja im je padala gotovo do ramena i bili su vrlo prepoznatljivi na Kraljevskom sajmu u Zagrebu i na proštenjima na kojima su nudili svoje drvene proizvode. Može se reći da je osnovica za življenje u tim naseljima bila šuma.

Iako je Leustek uvijek želio počinak u zelenom zagrljaju »svoje« Medvednice, od njegove je želje ostalo samo ime za jedan od najslikovitijih izvora na Medvednici – Šumarev grob. Pokopan je ipak na groblju u Šestinama, uza sam sjeverni zid crkve, odakle se lijepo vidi Medvednica. Grob je izrađen od karakterističnog sljemenskoga zelena kamena škriljevca, a ukrašen odabranim crnogoričnim i šumskim biljem.

prema rukopisu Planinke Leustek Zimmer
pripremio Branko Meštrić

Zaštititi Ponikve!

Faruk Islamović, Zagreb

Vrlo često možemo čuti kako Zagreb može biti sretan što ima Medvednicu. Pritom se naglašava kakvo je neprocjenjivo bogatstvo takva prirodna oaza blizu gradskog središta. Najčešće se upotrebljava uzrečica: »Medvednica - pluća Zagreba«. Na papiru i na riječima to i jest tako, no u praksi je sasvim drugačije, pa se slobodno može postaviti pitanje: »Je li Medvednica sretna što ima Zagreb?« Mnogi će reći: »Kakvog li pitanja, pa to je planina, ona nema osjećaje«. Upravo takva bezosjećajnost i potpuna nebriga raznih institucija dovele su do brojnih problema na Medvednici i oko nje. Štoviše, možemo već slobodno govoriti o slučajevima, a ne o problemima.

Kraški krajolik nadomak Zagreba

Gledate li Medvednicu iz daljine, ona je i s južne i sa sjeverne strane pravilna stožasta oblika i cijela je prekrivena šumom. Na prvi pogled ne biste rekli da u toj pravilnosti može postojati ikakva iznimka, no Medvednica je po mnogočemu itekako iznimna. Prije svega, smjer njezina pružanja ne podudara se ni s dinarskim ni s alpskim planinskim sustavom. Njezin je geološki i petrografski sastav neočekivano raznolik, pa tu možete naći zelenog škriljevca, vapnenca, dolomita, čak i lapora. Nadaleko su poznata podsusedska nalazišta fosilnih sisavaca, školjaka i riba, o čemu se mnogo pisalo u stručnoj literaturi. Upravo na tom zapadnom dijelu Medvednice, koji je velikim dijelom građen od lapora, nalazi se i iznimno zanimljivo kraško područje Ponikava.

Karakterističan kraški krajolik vjerojatno je posljednje što bi se moglo očekivati na takvoj, izdaleka gledano, običnoj planini. Upravo u takvu okruženju, u zapadnom dijelu Medvednice, na visini od otprilike 500 metara, nalazi se prilično prostrana livada, sa svih strana

okružena blagim, šumom prekrivenim uvjišenjima. Posebnost Ponikava jesu dva potoka koji izviru na rubovima livade i na toj istoj livadi poniru. Potoci i voda koju oni nose upotpunjaju slikovitost te livade i daju joj živost. Ispitivanja bojanjem pokazala su da se voda koja ponire u jedan od ponora pojavljuje u šipili Veternici te se ispod ulaza u šipiju, kod prvih kuća u Gornjem Stenjevcu, ponovno javlja kao izvor. Još bliže Ponikvama, nedaleko od streljane u Gornjem Vrapču, nalazi se vrlo posjećen izvor u Dragolincu. Voda koja izvire na Ponikvama i na njima ponire, ubrzo nakon poniranja opet izlazi na površinu i koristi se kao voda za piće pa je stoga iznimno važno da ta livada bude zaštićena.

Ponikve danas

Danas o Ponikvama nitko ne vodi brigu. Sve do 1972. na toj su livadi srne bezbrižno pile vodu jer bi ih uznemirio tek poneki planinar koji bi »raspalio« od doma na Glavici prema Sljemenu ili iz Gornjeg Vrapča prema Kame-

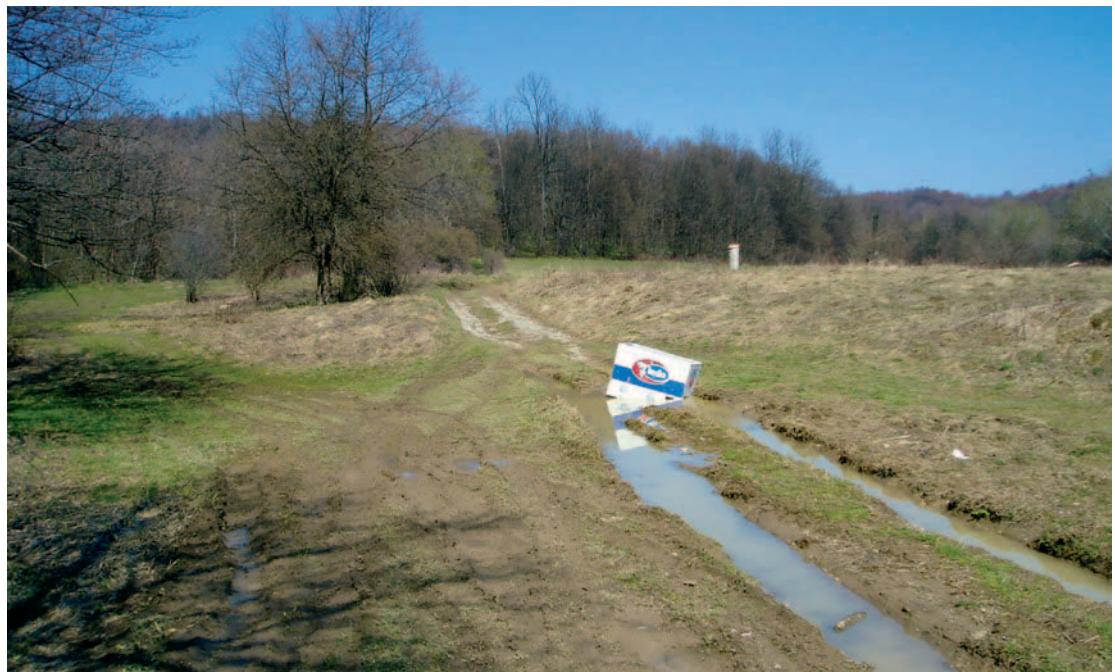
Otpala poučna ploča koju je postavio PP Medvednica

nim svatima. Te godine, kobne za Ponikve, počela je izgradnja ceste sa zagrebačke strane prema Zagorju. Krenula je iz Gajnice prema selu Novakima nedaleko od sela Jablanovca. Vrlo kvalitetno projektirana cesta, široka i s blagim zavojima, dovršena je samo do Ponikava. Masivni betonski nosači koji se mogu vidjeti u šumskom gustišu oko 300 metara nakon završetka asfalta i parkirališta na Ponikvama potvrđuju da je bio planiran produžetak ceste prema Zagorju. Na tom je mjestu trebalo premostiti manju udolinu, ali su radovi obustavljeni. Bez obzira na to, Zagrepčani su brzo shvatili da im cesta omogućuje lak pristup Ponikvama pa je ta livada postala vrlo posjećeno izletište. Na početku livade sagrađena je i pozornica pa su se tu sve do kraja 90-ih godina prošlog stoljeća održavali koncerti, uglavnom rock glazbe.

Za lijepih sunčanih dana na Ponikvama se u velikom broju okupljaju motorizirani izletnici. Neki slave rođendane, drugi neke posebne događaje, ali većina ipak dolazi provesti ugodno vrijeme u prirodi na čistom zraku. Sve to uopće ne bi bilo sporno, dapače, vrlo je pohvalno da ljudi odlaze u prirodu, kad iza svih tih posjeti-

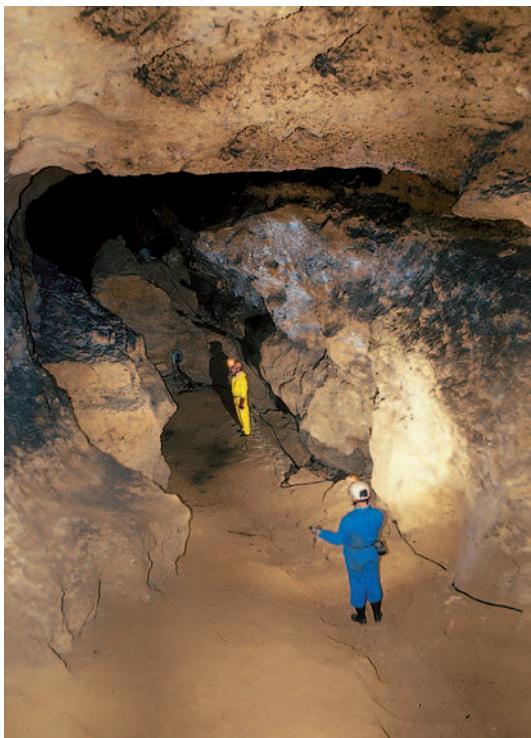
telja ne bi ostajale tone smeća. Smeće se najbolje vidi u rano proljeće kad se otopi snijeg, a vegetacija se još nije probudila iz zimskog sna. Vrlo je mučno gledati taj neprirodni zagrljaj suhe trave i plastičnih boca ili kojekakva drugog otpada. Posebno zabrinjava pomisao da smeće koje se baci u jedan od potoka završava u ponoru i tako zauvijek ostaje negdje duboko u utrobi Medvednice.

Istina je da sličnih primjera nebrige za okoliš ima bezbroj, no Ponikve nisu bilo kakav lokalitet. One su prirodna znamenitost koja nedvojbeno zaslužuje temeljitu znanstvenu valorizaciju, a nakon toga i visok stupanj zaštite. Samo desetak kilometara od središta Zagreba, na 500 metara nadmorske visine, imamo livadu na kojoj se nalaze izvori vode i ponori. U istom prirodnom okružju nalazi se i špilja Veternica, koja je sa svojih 7128 metara dužine peta špilja u Hrvatskoj. Pazite, pored našega tako bogatog dinarskoga krša, peta špilja po dužini nalazi se praktično u predgrađu Zagreba! U špilji se nalaze brojne dvorane, slapovi, brojni dokazi davnog boravka životinja i ljudi te je zbog toga proglašena geomorfološkim prirodnim spomenikom.

Krški fenomen i ljudska nebriga – odbačena škrinja za sladoled nasred livade

FARUK ISLAMOVIC

VLADO BOŽIĆ

Vaternica je zaštićena kao geomorfološki spomenik prirode

Ekološki incident pred vratima

Globalno gledano, taj lokalitet vjerojatno i ne predstavlja neku posebnost, no gledamo li lokalno, iznimno je važno da taj kutak prirode ostane sačuvan. To može osigurati samo visok stupanj zaštite. Zamislite slučaj da nekom od izletnika koji parkira svoje vozilo u blizini potoka iscuri ulje iz motora. Hoće li nakon takvog incidenta voda iz izvora u Dragolincu i Gornjem Stenjevcu biti pitka? Zamislite da zbog nespretnog rukovanja roštiljem nastane šumski požar! Zašto čekamo da se nešto dogodi pa da tek onda počnemo razmišljati? Žalosno je da samo teški ekološki incidenti pokreću javno mnjenje i reakciju odgovornih službi. Kada ćemo početi jednako tretirati bačenu plastičnu vrećicu i istjecanje maziva? Ta se dva primjera ne mogu usporedivati po posljedicama, ali im je uzrok isti mentalni sklop. Dopustimo li danas bacanje otpada na toj livadi, nemojmo se sutra iznenaditi većem ekološkom incidentu.

Ponikve sutra

Visokim stupnjem zaštite trebalo bi obuhvatiti Ponikve, Veternicu, slap Sopot, izvore sa zagrebačke i zagorske strane, Kamene svate i podsusedska nalazišta fosila. Očito je da Park prirode Medvednica ili nije sposoban ili nema ovlasti osigurati kvalitetnu zaštitu Ponikava pa treba potražiti nova rješenja. Na početku Ponikava, tamo gdje završava asfalt, treba urediti parkiralište s dobro riješenom odvodnjom te ogradom onemogućiti vozilima prilaz livadi. Na livadi treba urediti mjesta za roštiljanje, klupe i stolove, ponore ograditi, urediti staze i postaviti edukativne ploče. Sve to, naravno, ne bi imalo smisla ako barem vikendom ne bi bio prisutan nadzornik ovlašten kazniti prekršitelje.

Blizina metropole i dobra prometna povezanost prevelik su teret za Ponikve. Dobro je poznato da su u nas pravni postupci beskrajno dugi pa moramo pesimistično zaključiti da je za zapadni dio Medvednice možda već prekasno. Samo nekoliko kilometara zapadno od Ponikava, u Ivancu Bistranskom, nalazi se kamenolom koji iz godine u godinu nemilosrdno »jede« Medvednicu. No to je već nov »slučaj« i nova velika tema.

Namjerno ne želim optimistično završiti ovaj tekst jer se na Ponikvama, pa i na cijeloj Medvednici, previše zatvaraju oči pred problemima. Prirodni resursi nisu neiscrpni, oni su poput novca u našem novčaniku: kad dobijemo plaću, u novčaniku ima novca. No, vodimo li računa o tome da jednoga dana plaća možda neće doći? Kako ćemo tada kupiti vodu?

JEZERO?

Postoji zanimljiva teorija po kojoj je nekad na Ponikvama u stvari bilo jezero. Na to prije svega asociraju uzvišenja koja okružuju livadu i zbog kojih sa livade za vodu nema izlaza. Teorija kaže da ipak kraški reljef nije uspio zadržati tu količinu vode pa je došlo do erozije i stvaranja najmanje dva ponora, koliko ih danas vidimo. Bila to istina ili ne doista je zabavno maštati o jezeru na Ponikvama.

NOVOSTI S MEDVEDNICE

pripremio prof. dr. Željko Poljak

NOVA NADSTREŠNICA NA SNOPLJAKU

U nedjelju 8. lipnja održan je pohod »Tragom prvog izleta HPD-a na Sljeme«, trasm kojom su izletnici prošli 1875. godine. Akciju je osmislio i proveo u djelu predsjednik Planinarskoga kluba Hrvatskoga lječničkog zbora dr. Berislav Banek uz pomoć zagrebačkih planinarskih društava »Ericsson Nikola Tesla«, »Naftaplin« i »Sljeme«. Taj je stari put za tu priliku ponovno markiran i prokrčen, a na usponu su bile tri kontrolne točke: Gračani, Snopljak i Sv. Jakob. Na kraju su izletnici koji su s polazne točke ponijeli osobni karton dobili spomen-značku i pisanu potvrđnicu. Na Snopljaku je tom prilikom svečano otvoreno novo planinarsko sklonište u obliku nadstrešnice, poput one na Adolfovcu. Uredile su ga Hrvatske šume - RJ »Hortikultura« na mjestu stare dotrajale nadstrešnice. Na skloništu je predsjednik Planinarskog saveza Zagreba Zdravko Ceraj otkrio ploču u spomen prvoga organiziranog izleta na Sljeme. Pohod je završio misom u kapelici sv. Jakoba na Malom Sljemenu, gdje je pjevalo Hrvatsko seljačko pjevačko društvo »Podgorac«. Na livadi pred kapelicom bilo je vrlo veselo i plesalo se jer je svirala tamburaška klapa »Gračanci« iz Gračana, među planinarama poznata po

tome što se jednom uspela na Triglav poniješi sa sobom čak i veliki bajs (kontrabas). Na pohodu je sudjelovalo oko 200 planinara, među njima i Slovenci, koji su došli posebnim autobusom. Pohod tragom prvog izleta HPD-a organizirat će se ubuduće svakih pet godina.

PIRAMIDA NA HUNJKI

Zapravo nije na samoj Hunjki, već 250 m sjeveroistočno, na Mađarevu brijezu (896 m), i nije piramida, nego, službenim jezikom, vidikovac i protupožarna osmatračnica. Nije još ni gotova, jer su nedavno postavljeni tek temelji. Ali stvar ide svojim tijekom i sada se izrađuju izvedbeni i montažni nacrti. Bit će to orijaška celična građevina visine deseterokatinice, visoka 30 metara i teška 53 tone. Stoga njezini temelji i jesu tako široki i debeli da pobuduju čuđenje planinara prolaznika. Čudno zvuči, ali poslovi oko papirologije za piramidu bili su gotovo teži od same gradnje; trebalo je nekoliko godina da bi se dovršili, a u njima je sudjelovao velik broj stručnjaka i ljudi iz administracije, srećom naklonjenih idejnou začetniku Josipu Majnariću iz HPD-a »Zanatlija«, koji i danas svakodnevno obilazi urede, inženjere i potencijalne donatore.

Izlet tragom prvog izleta HPD-a na Sljeme 8. lipnja - planinari kod nove nadstrešnice na Snopljaku

Gradska kuća na Sljemenu – naš prvi planinarski objekt

Đački dom na Sljemenu

ŽELJKO POLJAK

130 GODINA GRADSKE KUĆE NA SLJEMENU

Godine 1878. dobio je HPD na Sljemenu gradsku lugarnicu (»Gradsku kuću«). Bio je to prvi planinarski dom u povijesti hrvatskog planinarstva. Nakon pregradnje 1925. nazvan je Tomislavovim domom prema kralju Tomislavu (te se godine slavila tisućgodišnjica hrvatskog kraljevstva, tj. Tomislavove krunidbe), a to je ime naslijedio i novi dom, na novoj lokaciji, podignut nakon požara u kojem je 1934. izgorio stari dom. Povodom 130. godišnjice popularnog »Tomislavca« valja zabilježiti da je on do Drugoga svjetskog rata odigrao ulogu središta planinarskog života u Hrvatskoj. Spomenimo i to da je nekadašnji hotel »Zanatlije« na Hunjki nakon nekoliko promjena konačno dobio ime kojim bi, čini se, trebao stati uz bok Tomislavcu - danas nosi ime »Zvonimirov dom«.

KNJIGA O FLORI MEDVEDNICE

Nakon Velebita, Biokova i Žumberačke gore, napokon je i Medvednica dobila svoju botaničku monografiju. To je omašna knjiga pod naslovom »Flora Medvednice«, koju su napisali Toni Nikolić i Sanja Kovačić, a izdala ju je ovoga proljeća »Školska knjiga« u Zagrebu (cijena 199 kn). U knjizi je opisano 250 najčešćih biljaka, a ilustrirana je obiljem slika u boji.

Flora Medvednice

OBNOVLJEN ĐAČKI DOM

Dom Crvenoga križa na Malom Sljemenu (959 m), poznatiji pod popularnim nazivom Đački dom, zablistao je novim sjajem nakon opsežnih gradevinских radova i opet prima goste. Sagrađen je 1932. i dvaput dogradivan: 1984. i nedavno drugi put. Otvoren je cijele godine za jednodnevne organizirane skupine mladeži, a osigurava pun pansion. Tel. 4555-855 i 4555-836.

AUTOBUS UMJESTO ŽIČARE

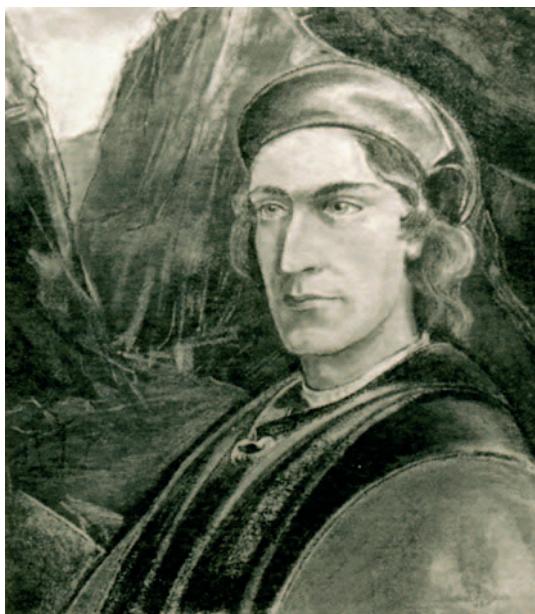
Dotrajalu Sljemensku žičaru, danas izvan pogona, zamjenila je 11. siječnja ove godine redovna autobusna linija, koju održava Zagrebački električni tramvaj, a polazi s posljednje stanice tramvaja broj 14 na Mihaljevcu. Prometuje od 6:20 do 22:40 sati, radnim danom otprilike svakih sat i pol, nedjeljom svaki puni sat. Vozi kružno, a usputne su stanice Bliznec, Jaslice, Tomislavov dom i Grafičar, odakle se vraća preko Kraljičina zdence i Šestina do Mihaljevcu. Na molbu izletnika vozač će stati i kod odvojka za »Runolist« i na Kraljičinu zdencu. Dvaput dnevno autobus vozi i do hotela »Snježna kraljica«. Mnogim je planinarima nova autobusna linija milija od žičare jer nisu, kao nekoć, vezani uz gornju stanicu žičare, a osim toga, osobe starije od 65 godina imaju pravo na besplatnu vožnju.

Prije 500 godina rodio se Petar Zoranić

prof. dr. Željko Poljak, Zagreb

Pisac naše prve planinarske knjige, starohrvatski književnik Petar Zoranić Ninjanin, rodio se u Zadru, ali je veći dio života proveo u Ninu, gdje je bio, današnjim rječnikom rečeno, javni bilježnik. U svojoj 28. godini napisao je, pod utjecajem talijanske renesanse, klasično djelo hrvatske književnosti »Planine«.

Hrvatski planinari rado ističu da je to prva planinarska knjiga na svijetu, to jest prva knjiga nadahnuta planinom. Istina je da je knjiga o planini Pilatusu Švicarsca Konrada Gesnera tiskana prije Zoranićevih »Planina« (1555.), ali je Zoranić svoju napisao 14 godina prije njega, što pouzdano znamo, jer je zabilježio da ju je

Petar Zoranić, ilustracija Nikole Šimunića, 1995.

Spomenik Petru Zoraniću u Zadru

napisao u Ninu »na 20. zrilvoća mjeseca 1536. godine« (tiskana je u Veneciji tek 1569.).

Zoranić u njoj opisuje svoje sedmodnevno putovanje kroz Velebit i Dinaru, a poduzeo ga je da se riješi nesretne ljubavi prema nekoj »majahnoj deklici«, od koje je patio sedam godina. Krenuo je u Velebit iz Podgorja kroz Vražja vrata (Paklenica), gdje se tri dana družio s pastirima. Zatim se popeo na Dinaru, gdje ga je vila Dejanira (Dinara) čarima oslobođila od »ljubvenoga betega«. Nameće se usporedba s Francescom Petrarcom, koji je patio za tajanstvenom Laurom i uspeo se na Mount Ventoux (1909 m), čime je započelo suvremeno svjetsko planinarstvo.

Knjiga je sastavljena kao mozaik posvetne, putopisne, patriotske, pastoralne i renesansne književnosti, slaveći hrvatske krajeve i planinske vidike. U njoj se prepliću stvarnost i alegorije, a na više je mesta prekinuta stihovima, većinom dvanaesteračkim, od koji su neki i pod utjecajem narodnih pjesama.

Pisana je jezikom i pravopisom koji je danas teško čitljiv, ali je u novije doba objavljena u suvremenom »prijevodu«. Puni je naslov djela »Planine ke zdrže u sebi pisni pete po pastirah, pripovisti i pritvori junakov i deklic i mnoge ostale stvari složene po Petru Zoraniću Nijanjinu«. Zoranić u svojoj knjizi Velebit naziva Velebićem, što je staro narodno ime za tu planinu (sačuvano je samo još pogedje na otoku Pagu u starijih starosjedilaca).

O Zoranićevu životu malo nam je toga poznato. Najvjerojatnije je rođen 1508., iste godine kad i Marin Držić, a umro u 60. godini života, vjerojatno 1569.

Potomak je ličke obitelji Tetačić, koja je iz Like izbjegla u Nin kad su joj krbavski knezovi Kurjakovići oteli zemlju. Zoranić se rodio u Zadru, kamo je za vrijeme trudnoće iz nezdravog Nina (malaria) odselila njegova majka Elizabeta de Medulla (iz njezina je roda i slavni slikar Andrija Medulić). Zna se da je Petrov djed Petrica prvi Zoranić koji je dobio plemstvo (svoje je ime polatinio u de Albis). Prije »Planina« Zoranić je napisao još dvije knjige, ali su sve nestale u krvavim povijesnim metežima.

Naslonica Zoranićevih planina – najstarije planinarske knjige na svijetu

Srećom, sačuvao se jedan jedini primjerak »Planina«, koji se danas nalazi u posjedu HAZU-a u Zagrebu.

Ove je godine u Zoranićevu rodnom Ninu proslavljenja 500-godišnjica njegova rođenja, čemu se svim srcem pridružuju i planinari. Zadrani su se Zoraniću odužili spomenikom koji se nalazi kod crkve sv. Krševana (kip J. Petrića iz 1969.), a planinari tako što su 1973. jedan bezimeni vrh na južnom Velebitu nazvali Zoranićevim vrhom (1712 m).

PLANINARSKI PUTOVI

JAVNIM PRIJEVOZOM NA PETROVU GORU

Prošle je godine, uspostavom planinarske obilaznice »Petrova gora« i uključenjem najvišeg vrha – Petrovca (512 m) u Hrvatsku planinarsku obilaznicu, ova značajna i na svoj način lijepa hrvatska gora vraćena u okrilje hrvatskog planinarstva. Pohvale za tu akciju stizale su s raznih strana, ali pažljivo je uho moglo čuti i nekoliko prigovora. Jedan od njih – da na gori nema vidika i vidikovca – nije tako lako uspješno riješiti jer je toranj na Magarčevcu ipak samo komunikacijski toranj (i k tome još uvijek nije dostupan), a uspon na spomenik na Petrovcu je opasan, pa i neugodan. Dakle, vidikovac će se još morati pričekati, ali drugi prigovor je riješen i o njemu govori ovaj članak.

Naime, tijekom prošloga ljeta i zime PD »Šumar« je markiralo dva nova planinarska puta, koji omogućavaju da svatko tko želi obići Petrovu goru ujutro sjedne na autobus za Topusko, siđe u Gvozdu i uspne se na najviši predio Petrove gore, gdje ima vremena obići

sve znamenitosti, udariti žig KT HPO i čak tri KT obilaznice Petrova gora, a potom izabrati kojim putem želi sići na Muljavu. U lovačkoj kući na Muljavi može se dobro odmoriti, ponešto pojesti i popiti, a potom lagano nastaviti šumom na Biljeg i tamo pričekati autobus. Izvedivo, razmjerno lako, a sadržajno i lijepo.

U Gvozdu staza počinje na napuštenoj željezničkoj stanciji, odakle najprije nekoliko stotina metara duž pruge, a potom preko nje južnim pravcem dolinom Bistrice do šume i podnožja gore. Taj dio puta traje 50 minuta i većim se dijelom pruža vidik na Petrovu goru. Vrijedi se odmoriti na ugodnom izvoru 15 minuta od stанице. Kad stignete na rub šume (i planine), odmah, ni 50 m dalje, naći ćete na maloj šumskoj cestici odvojak udesno u šumu. Ovdje počinje lagani jednosatni uspon obroncima, najprije kroz borovinu, pa kroz mladu, a potom i zrelu šumu do ceste. To je cesta Gvozd – Petrovac, koja također

Crtani prikaz putova na središnjem dijelu Petrove gore (crtež Darka Štefanca na ploči pred lovačkim domom »Muljava«)

VOZNI RED AUTOBUSA I SATNICA HODANJA

- 7:20** AK Zagreb: autobus Zagreb – Topusko
8:20 Karlovac
9:20 Gvozd (9:04 Biljeg)
 12:00 dolazak na Petrovac
 13:00 polazak za Muljavu
 14:00 dolazak na Muljavu, ručak, odmor
 16:00 polazak za Biljeg (najkasnije)
17:26 Biljeg: bus Topusko – Zagreb (**17:15** Gvozd)
18:15 Karlovac
19:25 Zagreb

počinje na željezničkoj stanicu u Gvozdu, ali vodi na drugu stranu. No, ne treba vas brinuti cesta. Njome valja desno, i to samo 300 metara, a potom opet desno u šumu oštrim usponom, pred kraj prilično strmo, i za 15 minuta izaći ćete na Veliki Petrovac, iza spomenika. Ukupno od Gvozda ima oko 2:15 h hoda.

Budući da je čitavo područje Petrovca premreženo obilježenim stazama, da su skice tih putova na kontrolnim točkama, a detaljna karta na parkiralištu, te da je sve to još i lijepo opisano u dnevniku i vodiču obilaznice, nećemo se ovde detaljno baviti itinerarom po Petrovcu. Tek jedan prijedlog: cestom do Kraljeva groba, uspon do ostataka samostana i vršne točke na Malom Petrovcu (time ste »pokupili« sve KT), a zatim možete birati. Imate li vremena, najbolje se odmah kod ruševina samostana »priključiti« na zelenu trasu obilaznice pa se »srušiti« s vrha u smjeru prema Magarčevcu te preko Malog Velebita sići u dolinu Velike Radonje i na Muljavu za 1:45 sati. Ako nema vremena za to, krenite opet zelenom obilaznicom, ali u obrnutom smjeru, što znači do iza spomenika pa nizbrdo kroz šumu do KT 5 - Rimski put, za 30 min. Ovdje treba sići s obilaznice lijevo i za 15 min po poučnoj stazi (takoder novoobilježenoj) već ste na Maloj Radonji, odnosno na Muljavi (ukupno nepun sat hoda).

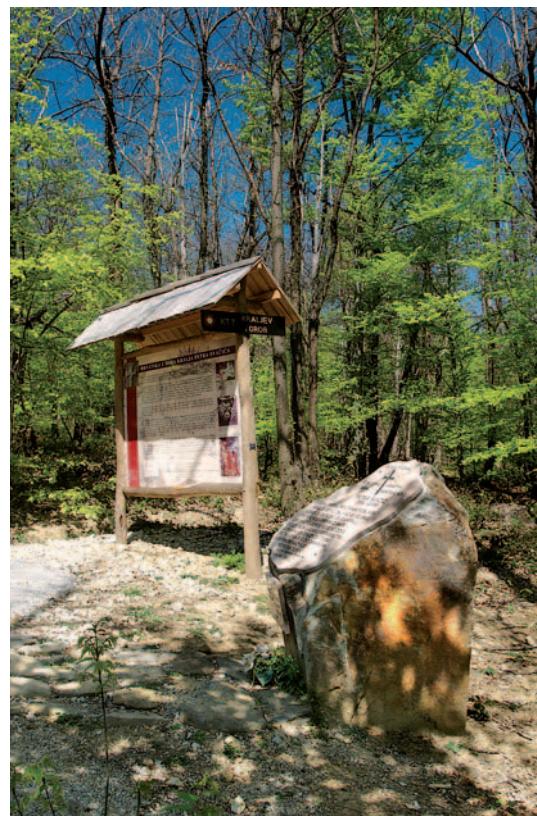
Na Muljavi se možete zadržati najdulje do 16 sati jer autobus preko Biljega prolazi u 17:20. Kako do Biljega? Najprije opet zelenom trasom obilaznice (i poučnom stazom) do ceste (15 min) i kad tu obilaznica skrene desno, naša nova staza ide ravno preko ceste kroz šumu i lagano se jednim hrptom spušta u sjevernom smjeru. U sljedećih 20 min spustit ćete se na trasu šumske željeznice, naravno opet napuštene i bez tračnica. Tom su se željeznicom nekoć prevozili trupci upravo ispod Biljega. No, danas to baš neće ići pa će trasa pruge za petnaestak minuta biti »pregažena« cestom. Stoga nam valja po cesti oko 20 min do asfalta, a onda lijevo stotinjak metara do

raskrižja (putokaz Ključar) gdje je lokalna birtija preko puta koje stoji autobus. Sve skupa 1:15 sati od Muljave.

Eto, tako smo zatvorili pješački krug po Petrovoj gori. Točno je da treba »potrošiti« cijeli dan na jednu planinarski skromnu, ali nesumnjivo i sadržajnu goru. Pri planiranju toga kruga nije bilo teško smisliti kako popuniti dan, već kako sve što bi trebalo vidjeti uskladiti s autobusnim voznim redom. Ambiciozni i brzi mogu još dodati i posjet Magarčevcu ili čak Partizanskoj bolnici, no s druge strane, krug nije prepornan ni za one skromnijih mogućnosti. Ukupno ima 4:15 sata hoda, a na putu je mnogo mjesta pogodnih za odmor. Vodom se valja opskrbiti na izvoru na početku puta.

Što se autobusa tiče, postoji samo jedna upotrebljiva linija dnevno pa nikako nemojte zakasniti. Doduše, na cijenu karte se ne može utjecati, a ona je pomalo pretjerana. Možemo se samo nadati da glasine o oživljavanju željezničke pruge neće ostati samo glasine, pa da ćemo jednog dana ipak lijepo na vlak pa... kao u ona dobra stara vremena.

Branko Meštrić

Kraljev grob na Petrovoj gori

JERKO KIRIGIN (1942 – 2008)

Velikan hrvatskog alpinizma i začetnik ekspedicionalizma Jerko Kirigin, naš dragi Jere, podlegao je 10. kolovoza teškoj bolesti kojoj se dugo vremena opirao, znajući ipak da mu se bliži kraj. Shrvanoga bolešću i toksičnim citostaticima, ali snažna duha, susreo sam se s njim posljednji put nedavno u planinarskom domu »Zavižan«, gdje je u blagovaonici podržavao veselo raspoloženje među planinarima, nastojeći da u njemu ne gledaju bolesnika. Na spomen svoje bolesti, nehajno bi odmahnuo rukom i sa sebi svojstvenim humorom dobacio: »Naravno, puno je bolje biti mlad i zdrav nego star i bolestan!«

Jerkov životni kurikulum toliko je bogat da zaslužuje monografsku knjigu; ovde možemo samo letimice nabrojati najvažnije što je učinio za svoga života.

Bio je instruktor i voda brojnih planinarskih škola, tečaja i alpinističkih logora, vođa ekspedicija Grenland 1971 (prva hrvatska alpinistička ekspedicija) i Ande 1974. - 1975., Alpamayo 1980., Mount StElias na Aljasci 1983., Ruwenzori i Kilimanjaro 1985., pročelnik Alpinističkog odsjeka PDS-a »Velebit« 1964-1965., član himalajskih ekspedicija Ngozumba Kang 1987. i Everest 1989., voda nekoliko saveznih ljetnih penjačkih škola u Alpama, voda desetak Velebitovih alpinističkih škola i ledenjačkih tečaja (Grossglockner, Ortler, Chamonix). Računa se da je oko tisuću planinara prošlo njegovu edukaciju. Bio je i suradnik »Hrvatskog planinara«.

Kao alpinist ispenjao je stotine smjerova, počevši od Kleka i Paklenice pa do norveških stijena i slovenskih i centralnih Alpa. Bio je osnivač Planinske satnije »Velebit« od stotinjak pripadnika koji su u Domovinskom ratu branili hrbat Velebita. Za njezinu zapovjednika nije postavljen odredbom nego je prihvaćen kao neupitan moralni autoritet i osoba kojoj se uвijek može vjerovati, koja je rođeni organizator i autoritet bez autoritarne nametljivosti.

Gorska služba spašavanja bila je kao po mjeri Jerkove humanosti (pridružio joj se 1961. godine). U jesen 1991. poveo je tridesetak planinara u južni Velebit na ratni zadatak humanitarnog karaktera: spašavanje nemoćnih prognanika iz Lovinca i Sv. Roka pod neprijateljskom vatrom.

Jerko se rodio u Zagrebu 21. listopada 1942. i kao diplomirani fizičar radio do zadnjeg časa u Državnom hidrometeorološkom zavodu u Zagrebu. U Zavodu je više godina bio voditelj službe meteoroloških motre-

nja i zamjenik ravnatelja, i među ostalim uvijek posebno brižljivo skrbio o visinskoj meteorološkoj postaji na Zavižanu. Nije htio na bolovanje, nego je dolazio na posao dok god se mogao stubama uspeti do svoga radnoga mjesta.

Ono što suhoperan kurikulum nikako ne može dočarati, to je humanost kojom je Jerko stalno zračio oko sebe, u svakoj prilici, osobito u najtežim trenucima. Stoga je najbolje završiti ovaj kratki nekrolog s nekoliko rečenica što su ih na posljednjem ispraćaju izrekli njegovi planinarski drugovi, predsjednik HPS-a prof. dr. Hrvoje Kraljević, ing. Zdenko Anić i ing. Davor Ribarović:

- Iako porijeklom Bračanin, podredio je more planinama.
- Duhom antivojnik, postao je časnik u svojoj hrvatskoj vojsci.
- Umjesto da smo u bolesti mi tješili njega, on je tješio nas.
- Neponovljiv osmjeh kojim je brisao nesporazume oko sebe.
- U svemu smo bili različiti, ali je naše prijateljstvo vezalo sanjanje ostvarivih i neostvarivih snova.
- Bio je velik čovjek u svakom pogledu: kao planinar, kao hrvatski branitelj i kao - bolesnik!

Hvala Ti za druženje i življene s Tobom, vrijedilo je!

prof. dr. Željko Poljak

BRANKO JOZIĆ (1950 - 2008)

U nedjelju 23. ožujka preminuo je istaknuti član PD-a »Cincar« u Livnu Branko Jozić. Rodio se 1. 1. 1950. u Vidošima u livanjskoj općini. Osnovnu školu je završio na Megdanu, Srednju upravnu i Pravni fakultet u Splitu, da bi, vrativši se u Livno, nakon položenog pravosudnog ispita, obnašao niz odgovornih dužnosti: bio je općinski sudac, predsjednik suda, javni pravobranitelj i javni tužitelj. Poslije Domovinskog rata radio je u vlastitom odvjetničkom uredu.

Branko Jozić bio je inicijator obnavljanja i osnivanja planinarskog društva u Livnu. Na obnoviteljskoj skupštini 15. svibnja 1982. godine izabran je za predsjednika PD-a »Cincar« Livno. Sudjelovao je u mnogim pohodima u tadašnjoj državi, a planinario je često i u inozemstvu. Uz austrijske Alpe, poljske i slovačke Tatre, znao se »zaletjeti« i u južnoameričke Ande.

Volio je prirodu i sve što ona nudi. U rodnim Vidošima bavio se pčelarstvom, a na njegov poticaj, uz pomoć svoje braće, početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća na šest hektara zasađeno je 17 tisuća borova. Danas je to oaza prirodne ljepote, a žitelji toga kraja to nazivaju Brankovim Borovcem.

Tušnicu, planinu u blizini rodnog mu sela, neizmјerno je volio. Malo je poznato da se na Tušnicu uspeo više od 300 puta. Poznavao je svaki njen kutak, jednako kao što je poznavao ljekovito bilje koje тамо raste, i glive kojih u proljeće i jesen ima u izobilju. Kao planinara krasile su ga samo vrline: druželjubivost i prijateljstvo, korektnost i komunikativnost, riječju ljudskost. Iza njega ostala je praznina u PD-u »Cincar«. Još više nedostaje kćerki Ivi, koju je uvijek od milja zvala »Moja Iva«, kao i braći i sestrama. Ivo Čeko

PLANINARSKI TISAK

VODIČ KROZ NACIONALNI PARK PAKLENICA

Knjiga nije planinarska, ali je vrlo korisna za planinare koji namjeravaju na južni Velebit jer na 320 stranica pruža obilje podataka ne samo o području parka nego i Velebitu općenito - klima, stanovništvo, flora, fauna, špilje, režim u Parku i vrlo opširno poglavlje o planinarstvu (45 stranica). U potonjem su opisani markirani prilazi, pa i oni iz Like, usponi na najviše vrhove te izleti i šetnje u parku (nema zemljovidu, taj se može kupiti, kao i knjiga, na ulazu u Park). Tiskana je 2007., nakladnik je uprava Parka, urednici su Gordan Lukač i Snježana Vučić-Karlo, a član autorskog kolektiva je i planinar dr. Srećko Božićević. Grafičku pripremu napravio je planinar Tomislav Nežmah. Format 21x13 cm, broširano, preko 300 slika u boji, cijena 100 kuna.

prof. dr. Željko Poljak

VELEBITSKI BOTANIČKI VRT - OAZA NA 1500 METARA

Knjiga nije planinarska, ali na nju valja upozoriti planinare. Pod tim je naslovom 2008. g. izašlo novo izdanje botaničkog vodiča po Vrtu, ovaj put u raskošnoj opremi, četverojezično (hrv., engl., njem. i tal.), na 364 stranice, sa spiralnim uvezom i sa zemljovidom Vrta u prilogu mjerila 1:2600. Vodič je objavio NP Sjeverni Velebit, koji sada upravlja Vrtom, a u povodu 40. obljetnice njegova osnutka, pod uredništvom Svjetlane Lupret-Obradović. Uvodni dio od stotinjak stranica sadrži povijest Vrta i praktične podatke, a glavnina je opis 500 biljaka, svaka prikazana i slikom. Na kraju je rječnik botaničkih pojmovova i petjezični indeks svih biljnih vrsta (uz gore spomenute jezike i latinski). U biti je to već treća botanička monografija o Velebitu, nakon Degenove i Forenbachrove.

prof. dr. Željko Poljak

GORSKO SPAŠAVANJE

DELEGACIJA HGSS-a KOD PREDSJEDNIKA MESIĆA

Delegacija HGSS-a kod predsjednika Mesića

Predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić primio je 17. srpnja delegaciju Hrvatske gorske službe spašavanja koju je vodio njezin pročelnik Vinko Prizmić. Povod za razgovor bili su problemi s kojima se suočava HGSS u izvršavanju zadaća, a za koje je zatražena potpora predsjednika. Predsjednik je upoznat s ustrojem i načinom rada HGSS-a, koji je primjer kako visoka učinkovitost i najviši svjetski standardi kvalitete, ne zahtijevaju nužno i velika državna sredstva i izdvajanja građana. HGSS se naime već 60 godina vrlo učinkovito brine o sigurnosti građana i gostiju na prostoru neurbane Hrvatske i na raspolaganju je građanima 24 sata dnevno, 365 dana u godini. HGSS posjeduje svjetski priznatu razinu kvalitete, prati evoluciju spasilačkih službi i sustava u svijetu te je članica međunarodne asocijacije spasilačkih službi. Stoga je ohrabrujuće da je predsjednik Mesić prepoznao problem i obećao pomoći, poglavito u dijelu formiranja učinkovite helikopterske službe spašavanja, dostupnosti novih helikoptera za spašavanje, te opremanju postojećih odgovarajućom opremom za spašavanje. Također je obećao i potporu u cilju kvalitetnijeg zakonskog uređenja položaja HGSS-a kako bi ovaj još učinkovitije obavljao svoju zahtjevnu javnu

misiju. Uz priznanja za dosadašnji rad i doprinos HGSS-a, predsjednik Mesić je obećao nastavak suradnje i kontakata u svezi s unaprednjem sigurnosti. Osim nekoliko poklona povezanih s djelatnosti HGSS-a, predsjedniku Republike uručena je i »Antologija Hrvatskog planinara 1898. - 2008.« (na slici).

Darko Berljak, Vinko Prizmić

HGSS U AKCIJI UKLANJANJA OLUPINA S DUBACA I BIOKOVA

Na prostoru između Omiša i Brela vladala je 7. lipnja neobična gužva. Strme padine bile su pune ljudi u crvenim GSS kombinezonima, a helikopter HRZ-a svakih desetak minuta opasno se približavao liticama i podizao neobičan teret. To je bio finale brižno pripremljene akcije čišćenja ovog područja od otpada i automobilskih olupina.

Svakoga tko putuje duž jadranske obale prema Dubrovniku impresionira široka uvala ispod prijevoja Dubci - Vrulja, gdje se Biokovo strmo spušta sve do morskog ruba. Ljepotu vidika i impresivne strme padine te prekrasno more iz kojeg izvire slatka voda (vrulja), već desetljećima narušavaju desetci automobilskih i drugih olupina. Neke su posljedica prometnih nesreća, a neke pak krajnje neodgovornosti pojedinaca kojima se činila dobra ideja da svog isluženog metalnog ljubimca gurnu u taj jedinstveni krajolik.

Predsjednik Mesić s predstvincima HGSS-a i Antologijom »Hrvatskog planinara« u rukama

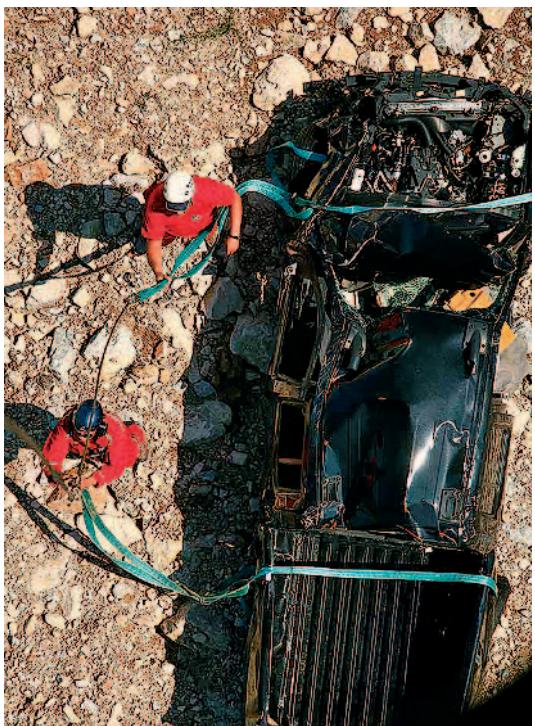

Članovi HGSS-a pred helikopterom HV-a

Zato je HGSS zajedno s HRZ-om, a u suradnji s revijom Auto Blic, Fondom za zaštitu prirode i tvrtkom CIOS te inicijatorom Romeom Ibrševićem, organizirao i izveo izvlačenje gotovo 40 olupina s vrlo strmog terena uz pomoć helikoptera. Od same zore, tridesetak pripadnika HGSS Stanice Makarska, Split i Šibenik raštrkali su se po strmim padinama i na čelično uže helikoptera kvačili jedan po jedan automobil ili velike vreće s drugim krupnim metalnim otpadom. To je sve samo ne bezopasan posao jer istovremeno treba paziti da spašavatelji ne padnu u provaliju, ali i da ih opasni njihajući teret ne ozlijedi ili padne na njih. Ovom poslu prethodili su dani snimanja na terenu, uzimanja GPS pozicija svake lokacije i sl., uključujući i pregled podmorja. Taj pripremni posao odradili su pripadnici HGSS stanice Makarska, tako da je posao išao bez zastoja. Osim iz Vrulje, HGSS-ovci su uklonili i nekoliko automobilskih olupina sa samog Biokova. Doista, što reći o osobama koji drže normalnim rješiti se svoga starog automobila na taj način da ga odvezu na Biokovo - na nadmorsku visinu od preko 1500 metara, u samo srce Parka prirode Biokovo, i ostave ga kao spomenik ljudske neodgovornosti i nasilja nad prirodom. Možda ova akcija kod nekoga probudi svijest da nije u redu dovoditi druge u pogibelj koja postoji kod uklanjanja njihovog smeća.

Akcija je trajala do popodnevnih sati, a u njoj je sudjelovao i ravnatelj Fonda za zaštitu okoliša Vinko Mladineo sa suradnicima, tako da je to bila i prilika

da se dogovori budući sustavni pristup uklanjanju ovakvih olupina i na najnepristupačnijim dijelovima Hrvatske. Naime, i do sada je HGSS sudjelovao u

Pogled iz helikoptera

HGSS-u ovo nije bila prva akcija čišćenja automobilskih olupina s nepristupačnih mesta

svim akcijama uklanjanja olupina iz zaštićenih, poglavito nepristupačnih dijelova prirode, poput kanjona rijeke Zrmanje, Cetine i drugdje, i to će ciniti i ubuduće. Priroda je naš svijet u kojem se osjećamo dobro i sigurno - i za njega smo svi odgovorni.

Vinko Prizmić

DELEGACIJA HGSS-a U POSJETI SLOVENSKIM KOLEGAMA

Delegacija HGSS-a boravila je 7. kolovoza u Kranju u prijateljskom posjetu kolegama i prijateljima iz GRZS-a. Ove dvije spasilačke službe odvijek vrlo dobro surađuju, a posebno će to zajedništvo biti produbljeno kada i Hrvatska uđe u EU. Delegaciju HGSS-a primio je predsjednik Gorske reševalne zveze Slovenije Miro Pogačar, voditelj ureda GGRS-a Dušan Polajner te njihovi suradnici. Posebna pažnja

Delegacija HGSS-a u Sloveniji

poklonit će se suradnji stanica HGSS-a Ogulin i Karlovac sa susjednim GRS stanicama u Sloveniji, uključujući i zajednički pristup sredstvima predristupnih fondova EU. To je bio i jedan od povoda razgovorima, jer je Karlovačka županija iskazala interes da vlastitim sredstvima bude partner GSS-a. Svima je u interesu pronaći način kako bi se još više produbila suradnja u ovom području javnih potreba, a u interesu onih koji trebaju pomoći u Hrvatskoj, Sloveniji ali i u drugim državama Jugoistočne Europe.

Delegaciju HGSS-a vodio je pročelnik Vinko Prizmić, a sačinjavali su je tajnik HGSS-a i HPS-a Darko Berljak, pročelnik Komisije za školovanje kadrova Dubravko Butala, predstavnici HGSS Stanice Ogulin Vedran Tešić i Mladen Porubić te iz Stanice Karlovac Josip Granić.

Vinko Prizmić

WWW.IZFOTELJE.COM
WEB DUĆAN 0-24 SEDAM DANA U TJEDNU
WWW.IZFOTELJE.COM
Ne gubite vrijeme od boravka u prirodi. Što vam treba naručujte u bilo koje vrijeme, u udobnosti vlastitog doma uz šalicu omiljenog napitka.

YUKON NOĆNI MONOKULARI DALEKOZORI
Više informacija na WWW.LAPIS-PLUS.HR ili WWW.IZFOTELJE.COM

LAPIS PLUS Veliki izbor
WWW.LAPIS-PLUS.HR odjeće, obuće, torbi, ruksaka, noževa, kompasa, dalekozora
TEL:01/4668-785

Veliki izbor
odjeće, obuće, torbi, ruksaka, noževa, kompasa, dalekozora

YUKON PRO-LUX FAST AIM SIMMONS Raco IP BlackBird WEAVER

HRVATSKI PLANINAR 9, 2008

IZBORNA SKUPŠTINA HPD KAPELA

Redovita izborna skupština HPD-a Kapela održana je 25. travnja 2008. Tijek skupštine bio je uobičajen: započelo je pozdravom predsjednika društva i izborom radnog predsjedništva koje je vodilo skupštinu, a nastavilo se izvješćima o svim oblicima aktivnosti u Društvu, podjelom priznanja, razrješenjima članova dosadašnjeg rukovodstva, predlaganjem i izborom novog rukovodstva, njihovim pozdravnim riječima, a sve je završeno druženjem na završnom domjenku.

Ono što je manje uobičajeno bio je sadržaj izvješća. Prije svega, to se odnosi na našu osnovnu djelatnost – organizaciju i odlaske na izlete. Naša 403 člana s plaćenim članarinama u 2007. izvela su ukupno 144 službena, zabilježena izleta. Članovi Kapela ostvarili su ukupno 3002 izlet-sudionika, a članovi drugih društava kao gosti 604, što znači da je prosječno kroz cijelu godinu bilo zamalo tri izleta tjedno s po 25 planinara na svakom od njih.

Kako smo to postigli? Prije svega dobrim planiranjem i izvješćivanjem članova Društva i drugih ljudi zainteresirnih za naše aktivnosti. Naime, krajem svake kalendarske godine redovito objavljujemo kompletan godišnji plan izleta za cijelo Društvo i još jedan za sekciju mladih, koje onda dijelimo našim članovima prilikom plaćanja članarine. Uz to se svaki mjesec objavljuje mjesecni plan izleta i ostalih aktivnosti koji se postavlja na oglasnu ploču. Na kraju, svaki se izlet, uz pripadajući detaljan opis, najavljuje elektronskom poštou te usmeno i u tiskanom obliku na nekoliko redovitih sastanaka Društva. A što reći na činjenicu da je pridržavanje planova i ostvarivanje izleta više od 99 %-tno!

Doda li se tome kvalitetno održavanje planinarske kuće i skloništa na Bijelim stijenama, te zajedno s HPD-om »Vihor« i HPD-om »INA-Bjelolasica« kvalitetno održavanje Kapelskog planinarskog puta s planinarskom kućom i dva skloništa, dežurstva u planinarskim kućama, organizacija planinarskih škola, akcije vezane uz zaštitu prirode, brojna predavanja, internetska stranica te niz drugih malih-velikih stvari, onda je to doista manje uobičajeno. Ono što daje posebnu vrijednost svemu tome jest činjenica da HPD »Kapela« iz godine u godinu bilježi uzlazni trend svojih aktivnosti.

Je li onda važno tko je izabran u novo vodstvo? Ipak, pripominjem da se novo vodstvo razlikuje od staroga za polovicu članova te da je Goran Zadražil izabran za predsjednika Društva na iduće dvije godine.

Hrvoje Zrnčić

USPIO SUSRET PJESENKA NA SOVSKOM JEZERU

U nedjelju 1. lipnja, točno na dan kad je prije 110 godina izašao prvi broj »Hrvatskog planinara«, na Sovskom jezeru u Dilj gori održan je 14. susret planinara i ljubitelja prirode koji pišu i vole poeziju. Tradicionalno, organizatori su bili članovi PD-a »Dilj gora« iz Slavonskog Broda.

Prekrasan dan i svježina jezera smještenog 355 metara nad morem okupio je, uz domaćine, planinare iz Orašja (Bosna i Hercegovina), Vinkovaca, Županje, Feričanaca, Lipika, Pakracu, Kutjevu, Pleternice, Čaglića, Sovskog Dola, Požege te Udruge pisaca iz Drenovaca. Među više od trideset autora trećinu su činili Požežani.

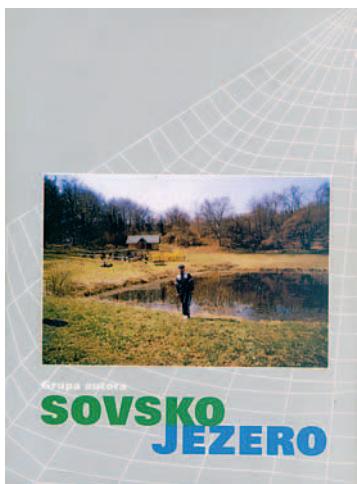
Susret je otvoren predstavljanjem zbirke pjesama čitanih na prošlogodišnjoj manifestaciji. Tiskana je pod naslovom »Sovsko jezero« i deveta je u nizu od 1999. godine. I nju je uredio Josip Činkl sa sudradnjicima Ružom Knežević - Babogrethkom, Ružom Višticom, Sandrom Vukoja, Ivicom Klemom i Daliborom Jakičićem. Zastupljena su 72 autora s 30 ilustracijama i sada je to najopsežnija zbirka.

Može se očekivati da će nakladnik, PD »Dilj gora«, naći snage i novca da dogodine organizira susret i objavi 10. zbirku pjesama, čitanih na ovogodišnjem susretu na Sovskom jezeru.

Ivan Jakovina

TEČAJ ZA VODIČE DRUŠTVENIH IZLETA NA PETROVOM VRHU

Komisija za vodiče HPS-a organizirala je i u zadnja dva vikenda u travnju provela tečaj za vodiče društvenih izleta HPS-a. Na tečaj su se prijavili planinari s preporukom iz ovih planinarskih društava: PD »Bundek« Mursko Središće (2), PD »Dubovac« Karlovac (4), PD »Zaprešić« Zaprešić (1), PD »Vrapče« Zagreb (1), PD »Sunovrat« Đurđenovac (1), PD »Petrov Vrh« Daruvar (2), PD »Pevec« Koprivnica (2), PD »Šumar« Zagreb (1), PD »Krndija« Našice (1), PD »Belišće« Belišće (4), PD »Dilj gora« Slavonski Brod (1), PD »Bršljan Jankovac« Osijek (3), PD »Borik« Đurdevac (2) i PD »Bilo« Koprivnica (5). Tečaj je uspješno završilo svih 30 planinara, a ispite je uspješno položilo njih 25, te su dobili naslov »Vodič društvenih izleta HPS-a« s pripadajućom vodičkom

iskaznicom i značkom. Tečaj i ispiti vodili su Darko Luš, Dražen Lovreček, dr. Dario Švajda, Krunoslav Hornung i Goran Gabrić.

Darko Luš

PRVI SUSRET PLANINARA ŽUPANIJE SPLITSKO-DALMATINSKE

PD »Jelinak« iz Trilja poziva sve zainteresirane na prvi susret planinara Županije Splitsko-Dalmatinske 21. rujna na planini Kamešnici. Početak uspona je

u planinskom selu Voštane (Poduba) u 8 sati. U Voštane se može doći iz smjera Splita (70 km) ili iz smjera graničnog prijelaza Kamensko (15 km). Ručak (grah) je predviđen na Žlabini u 14 sati i treba sa sobom ponijeti pribor za jelo. Planinarska ruta Voštane - Poljana - Žlabina - Voštane može se proći za 4 sata hoda. Svi oni koji bi htjeli doći dan ranije (subota) i noćiti na Žlabini u vlastitim šatorima uz logorsku vatrnu i glazbu trebaju se javiti organizatoru (tel. Alen Dukić: 021/832-512 i 098/832-611, Damir Džalo: 021/831-157, 098/688-217). Za njih je predviđen i uspon od Žlabine na Konj, najviši vrh planine Kamešnice (ukupno 5 sati)

Alen Dukić

OTVORENJE PLANINARSKE KUĆE »KRUZI« NA CINCARU

Planinarsko društvo »Cincar« iz Livna poziva sve planinare da se pridruže svečanosti otvorenja planinarske kuće »Kruzi« na Krug planini 27. rujna. Kuća će biti otvorena u 11 sati uz prigodni program, a nakon toga sudionici će se moći uputiti prema vrhu Cincara i drugim ciljevima u okolini. Sve obavijesti o svečanosti i o novoj kući livanjskih planinara mogu se dobiti putem e-maila, cincar1929@tel.net.ba te na telefonu 00387/63/332-910 (Ivo Čeko) i 00387/63/371-558 (Tanja Tomić). Kuću je podiglo PD »Cincar« (Ulica kraljice Katarine 16, 80101 Livno, BiH, web stranica: www:pd-cincar.livno.org)

Ivo Čeko

Planinarska kuća »Kruzi«

KALENDAR AKCIJA

7. 9.	Pohod na Kamene svate Medvednica, Kameni svati	PD 'Susedgrad', Podsused Ivo Župančić, 01/34-90-148 Donat Gašljević, 091/50-30-580
7. 9.	Obilazak Belečkog planinarskog puta Ivanščica	HPD 'Belečgrad', Beleč Stjepan Hanžek, 091/79-41-399 Verica Havočić, 098/16-09-056
13. 9.	Preko Zelova na Svilaju Svilaja: Orlove stine - vrh Svilaje	HPD 'Svilaja', Sinj Boris Buljan, 021/826-087, 095/90-28-281 Zoran Vejić, 021/824-179, 091/56-46-024
20. - 21. 9.	Noćni uspon i memorijalni pohod na Učku Učka	PD 'Kamenjak', Rijeka Vedran Grubelić, 091/89-65-552, pdkamenjak@gmail.com
21. 9.	Jesenski uspon na Oštru Oštra	PD 'Željezničar', Gospic Tomislav Čanić, 053/574-065, 098/96-10-042
21. 9.	Dan HPD »Železna gora« Mohokos	HPD 'Železna Gora', Čakovec
21. 9.	Dan HPD »Zanatlija« Medvednica, Hunjka	HPD 'Zanatlija', Zagreb Tomislav Muhić, 091/58-27-782
26. 9.	Dan čistih planina	
27. 9.	Planinarski kotlić na Ravnog gori Rvana gora	PD 'Ravna gora', Varaždin Zlatko Smerke, 042/741-433, 091/48-27-673 Marijan Fabetia, 098/659-250
27. 9.	Izlet povodom rujanskih svečanosti Pazinska jama - Paz. vodopad - Zarečki krov - Pazin	PD 'Pazinka', Pazin Giovanni Sirotti, 052/621-257, 098/254-183
28. 9.	Planinarski susret Vrbovsko 2008 Kamačnik - Kozarac	PD 'Kozarac', Vrbovsko Tatjana Kušić, 051/875-987 Brankica Mišić-Mareš, 098/368-984
28. 9.	Dan HPD 'Zagreb-Matica' Medvednica, pl. dom 'Ivan Pačkovski', Puntijarka (proslava	HPD 'Zagreb-Matica', Zagreb HPD 'Zagreb-Matica', 01/48-10-833
28. 9.	Izlet 'Kroz vinograde i šume' Feričanci - Srednjak - Feričanci	HPD 'Sokol', Feričanci Ivan Kočaj, 031/604-315 Zlatko Brkić, 031/603-095
28. 9.	Pohod uz manifestaciju 'Branje grozdja' pl. kuća 'Kuna gora' - Vinagora - Veliki Tabor	HPD 'Kuna gora', Pregrada Stjepan Novačko, 098/499-435 Vesna Vešličaj, 098/13-54-982, 091/56-53-322
1. - 6. 10.	Put dupina Osorščica na Lošinju	PK 'Osorščica', Mali Lošinj Bolto Gaberšek, 098/403-469 Marčela Badurina, marcela.badurina@jadranka.t-com.hr
4. 10.	16. planinarska kestenijada Bilogora, pl. kuća 'Rudi Jurić'	HPD 'Bilo' i HPD 'Pevec' HPD 'Bilo', Ivica Kušek, 091/25-10-571 HPD 'Pevec', Damir Srednoselec, 099/69-11-958
5. 10.	Sjećanje na akcije PD 'Lokve' 1923. godine Park šuma Golubinjak	PD 'Špičunak', Lokve Vilić Novak, 051/831-148, 091/25-28-104
5. 10.	Pohod na Oštrc Oštrc; Dan HPD 'Željezničar', Zagreb	HPD 'Željezničar', Zagreb
11. - 12. 10.	70. godina organiziranog planinarstva u Drnišu Promina, pl. dom 'Promina'	PD 'Promina', Drniš Tomislav Jerković, 098/17-76-924 Davorka Pamuković, 091/72-88-721
11. 10.	Planinarska kestenijada Hrastovička gora: Hrastovica - vrh Cepeliš (415 m)	HPD 'Zrin', Petrinja Igor Žilić, 098/563-602, igor@hpd-zrin.com www.hpd-zrin.com

Vrhunac
outdoor oprema

Zagreb: Vlaška 78, tel: +385 1 4572 323,
Rijeka: Janeza trdine 9, tel: +385 51 315001

Pro Montana

e-mail: vrhunac@vrhunac.hr
www.vrhunac.hr

*Vrhunska oprema
za vrhunske rezultate!*

OPREMA ZA AKTIVAN BORAVAK U PRIRODI:

- ▶ planinarenje
- ▶ kampiranje
- ▶ alpinizam i sportsko penjanje
- ▶ speleologiju
- ▶ alpsko i turno skijanje

**Članovima HPS-a na gotovinsko plaćanje odobravamo popust -10%
a na jednokratno plaćanje karticama -5%**